

FORSKER FORUM

NR. 114-MAJ '98

NY DISCOUNT PÅ AMAGER?

Ekstraregning på 470 mio. kroner i forbindelse med nybyggeriet i Ørestaden, siger KU's rektor, der på det kraftigste protesterer over for forskningsministeren

Der er ikke penge til inventar, telefonanlæg, edb-anlæg og lign. i byggebudgettet for KU-Amagers udbygning i Ørestaden. Og der er heller ikke afsat penge til nedrivning af den nuværende "bunkers". Totalt set mangler der ca. 320 mio. kroner i ren **underfinansiering** af nybyggeriet.

Samtidigt forudsættes, at KU **medfinansierer** byggeriet med 150 mio. kroner fordelt over årene 1999-2004, hvor byggeriet er færdiggjort.

Underbudgetteringen fremgår af en kraftig protest fra KU's rektor, som har bedt Forskningsministeriet om at præsentere Finansudvalget for problemet. En underbudgettering på ialt 470 mio. truer nemlig KU's almindelige drift, fordi disse penge kun kan hentes ind ved en væsentlig øgning i taksameterbevillingerne – eller ved at skære ned på byggeriets ambitioner. Og ambitionerne er allerede skåret ned fra 135.000 kvadratmeter til 110.000, konstaterer universitetet, der ikke ønsker nye discountbyggerier.

KU har sendt protesten over merudgifterne til Forskningsministeriet i april, men ministeriet har endnu ikke svaret.

Loft på prisen

Byggeriet er således truet allerede inden det bliver sat i værk.

Den påtrængende udbygning af KU-Amager var ellers langt om længe kommet på plads i et sindrigt interessedrama: Det humanistiske fakultet manglede nye lokaler til erstatning af det gamle discountbyggeri. Politikerne var interesseret i, at universitetet får større kapacitet. Ørestadsselskabet og Københavns Kommune ønskede at bygge i Ørestaden sparkes i gang.

Men mens disse parter kunne forliges, var det Finansministeriet, der satte loft på prisen på nybygningen: 1.7 mia. kroner.

KU mener, at det beløb fra starten er sat for lavt sat, og man vil ikke finde sig i, at universitetet kommer til at betale regningen, når der skal møbler, telefoner osv. ind i kontorerne.

Skal pengene tjenes ind på taksameterindtægter?

KU finder, at der så store huller i budgettet, at det truer universitetets almindelige forpligtelser. Det er helt afgørende for universitetets selvstyre, at budgettet ikke udhules, men ikke mindst, at der er budgetsikkerhed, således at uforudsete udgifter ved byggeriet ikke skal betales af uddannelses- og forskningspenge.

Rektor Kjeld Møllgård siger, at der er begrænsede muligheder for at finde et engangsbeløb til at betale under-

finansieringen. KU har kun en opsparing på 34 mio. kroner, og det er i øvrigt umuligt at spare penge op, fordi politikerne beskatter opsparing!

Det særlige problem med at finde 25 mio. kroner årligt til driften – allerede fra 1999 – er uløseligt, konstaterer rektoren: Hvis pengene ikke skal betales af fakultetets uddannelses- og forskningsaktiviteter må humaniora øge sine taksameterindtægter, dvs. tage flere studenter ind og sørge for at flere består. Men der skal ske en voldsom vækst i denne variable indtægt, som i dag er på ca. 30 mio. kroner.

Og medfinansiering ved at spare på energi, rengøring og service er "rent teoretisk". Her kan der ikke spares mere!

KU konkluderer, at det er "aldeles urealistisk", at de manglende penge kan findes inden for den ordinære driftsbevilling.

jØ

Velkommen 3
- til 1000 ingeniører

DTU: Undervisningsmaskiner 4
Lærerne på diplomuddannelserne lever som buschaffører, der skynder sig fra time til time

Resultatkontrakter 5
- skal ikke erstatte taksameter-systemet

Rollefordeling 6
At være sektorforsker er som at køre på et surfbræt, fortalte forsker på sektorforskningskonference, der kom til at handle om forholdet til universiteterne

Hemmelige ph.d.-afhandlinger 8
Forskere bremses af fortrolighedsklausuler, når de vil indlevere ph.d.-afhandlinger

Museet til eksamen 9
Nationalmuseet har lavet kriterier for, hvordan forskerne skal bedømmes

Overmod på statskundskab 10
Fylder politologer mere og mere i det politiske liv og i offentligheden?

Matematik, fysik og kemi 11-13
- må gøre noget ved høje dumpeprocenter og faldende taksameterindtægter. Et af forslagene er niveaudelinger, så der laves en gymnasielinie og en forskerlinie.
TEMA

Kvinder rammer glasloft 16
Kvinder akkumulerer små uligheder i evalueringer og daglig administration. ESSAY

Afvisningen 20
Uddrag af ny krimi, som udspiller sig i universitetsmiljøet. FIKTION

Arbejdstiden? 20
Nej til kontrol. Men der er andre måder at få afviklet gratisarbejdet på universitetet. DEBATINDLÆG

Medlemsblad for DM's universitetsansatte (ULA), DM's forskningsinstitutions ansatte, DJØF's undervisnings- og forskningsansatte (under Overenskomstforeningen), samt IDA's undervisnings- og forskningsansatte.

Bladets leder udtrykker fælles holdninger. Øvrige artikler i bladet er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med afdelingernes synspunkter. Eftertryk er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Redaktion:

Lektor Birgit Jæger, DJØF
(ansv.hav. for dette nummer)
Lektor Arne Kjær, DM
Lektor Jens Heide
Seniorgeolog Ingrid Salinas, DM
Journalist Jørgen Øllgaard (DJ)
Niels Ingemann

Redaktionens adresse:

FORSKER FORUM

Lyngbyvej 32 F
2100 Ø

Telefon: 39 15 30 45 lok. 242

Fax: 31 18 45 77

E-mail: Joe@magister.dk

FORSKER FORUM

udkommer 10 gange om året.
Bladet udkommer den første uge i hver måned.

Næste deadline: 20. maj

Øvrige adresser:

Dansk Magisterforening
Lyngbyvej 32F
2100 Ø
Tlf. 39 15 30 45

Magistrenens
Arbejdsløshedskasse
Lyngbyvej 32 F
2100 Ø
tlf. 39 15 39 15

Magistrenes Pensionskasse
Lyngbyvej 32 F
2100 Ø
tlf. 39 15 01 02

DJØF
Gothersgade 133
PB 2126
1015 Kbh. K.
tlf. 33 95 97 00

AAK – Akademikernes
A-kasse
Nørre Voldgade 29
1358 Kbh. K.
tlf. 33 95 03 95

Juristernes og Økonomernes
Pensionskasse
Gothersgade 133
PB 2126
1015 Kbh. K.
tlf. 33 95 97 00

Oplag: 7.500

Foto: Søren Hartvig
(hvor ikke andre er anført).

Grafisk Produktion:
Poul Rømer Design

Tryk: Scanprint as

LEDER

Af lektor BIRGIT JÆGER, DJØF's
undervisnings- og forskningsområde

UNIVERSITETSLOVEN TIL REVISION

Det var de studerendes fortjeneste, da tidligere undervisningsminister Ole Vig Jensen lovede, at Universitetsloven skal revideres. Studenterne gennemførte en række aktioner, som åbenbart overbeviste ministeren om, at det slår sløjt til med demokratiet på universiteterne.

Som repræsentant for (noget af) det videnskabelige personale på universiteterne, må vi bakke op bag de studerendes initiativ, men tilføje at vi da er flere, som har en mening om universitetsloven! Når loven derfor skal revideres, er det vigtigt, at det ikke kun sker ud fra de studerendes synspunkter, men at også de ansattes synspunkter er med i revisionen. På den baggrund har fagforeningerne - DM, IDA og DJØF - i fællesskab udarbejdet et oplæg til AC, hvor vi opregner VIP'ernes krav til en lovrevision:

Et af de største problemer i universitetsloven er, at de ansatte mange steder har oplevet **et tab af indflydelse på deres daglige arbejdssituation**. Hvor tingene tidligere blev besluttet i fællesskab, er det nu institutledelsen, der har kompetencen til at træffe beslutningerne. Nogle steder informerer institutlederen og spørger de ansatte til råds, men andre steder kører institutlederen mere eller mindre solo-løb med eller uden bestyrelsen. I de sidste tilfælde oplever de ansatte, at de er blevet sat ud på et sidespor. Dermed daler deres engagement, og der opstår en ond cirkel, hvor mangel på engagement og centralistiske beslutninger understøtter hinanden.

Når universitetsloven skal revideres, er det vigtigt at skabe nogle rammer, hvor det sikres, at de enkelte ansatte informeres og tages med på råd, før institutleder og -bestyrelse træffer beslutningerne. Organisationernes oplæg til revision af loven lægger ikke op til, at institutledelsen skal nedlægges, men der skal indføres bestemmelser, som hindrer, at nogle ledelser kører deres eget løb og træffer beslutninger på tværs af de ansattes ønsker.

Samtidig indeholder vores fælles oplæg et forslag om, at **de valgte ledere skal efteruddannes i ledelse**. De fleste af de valgte ledere har hverken uddannelse eller erfaring med ledelse, og det er ikke bare sådan lige at gå ind og være institutleder på et større institut. Det er en ledelsesopgave, der i omfang og ansvar sagtens kan sammenlignes med en kontorchef i et ministerium. For de største institutters vedkommende er det ovenikøbet en endnu større opgave.

Det er klart, at hvis sådan en ledelsesopgave skal løftes på tilfredsstillende vis både for institutionen og for de ansatte, er det nødvendigt at klæde de valgte ledere på til at klare opgaven. Mange af de problemer, vi i dag ser rundt omkring på institutterne, skyldes måske, at lederne ikke har den nødvendige kompetence, så måske kunne de forebygges v.h.a. kompetenceudvikling.

Som en sidste nødbremse indeholder vores oplæg et forslag om, at **lederne kun skal kunne vælges et vist antal gange**. Det skal forhindre, at dårlige ledere kan blive siddende år efter år. På den anden side, kan sådan et forslag forhindre gode ledere, som alle er glade og tilfredse med, i at forsætte et godt stykke arbejde. Derfor ligger der ikke i vores forslag, at de skal være forhindrede i at blive valgt på et senere tidspunkt, men de skal lige ud og vende i de meninges rækker efter 8-9 år i ledelsen.

Organisationernes fælles oplæg til revision af universitetsloven indeholder også et forslag om, at **det videnskabelige personale en gang årligt skal fremlægge deres forskningsplan for institutledelsen til godkendelse**. Begrundelsen for forslaget er, at på den måde sikrer vi, at den enkelte ansatte selv har initiativet til at bestemme, hvad han eller hun skal forske i. Samtidig ligger der også i det, at når planen først er godkendt, har den ansatte "arbejdsro" til at gennemføre sin forskning. Herefter kan institutlederen ikke i løbet af året beordre vedkommende til at arbejde med noget andet.

Endelig skal her nævnes forslaget om, at **ph.d. stipendiater** fremover skal indgå på lige vilkår med de øvrige ansatte, d.v.s. at de skal indgå i samme valggruppe som det øvrige videnskabelige personale, ligesom de skal være valgbar til de kollegiale organer. Vi opfatter det som en konsekvensretning af loven på baggrund af ph.d. stipendiaternes tilbageførelse til lønmodtagerstatus.

Der er andre forslag til revision i det fælles oplæg, som ikke skal nævnes her – og der er i øvrigt foreløbig kun tale om et oplæg. De egentlige forhandlinger er slet ikke startet endnu, og omfordelingen af ressortområder efter valget har medført, at revisionen ikke skal forhandles af Undervisningsministeriet men af Forskningsministeriet. Og alt hastværk til trods skal de vel lige have lidt tid til at finde deres egne ben, før de kan gå ind i sådan en forhandling.

Føreløbig må vi ruste os med tålmodighed.

VELKOMMEN TIL INGENIØRERNE

Forskerforum har nu 8500 forskere, lærere m.fl. som abonnenter

Et gammelt ønske er gået i opfyldelse: Udgivelsen af FORSKERforum sker fra maj 1998 i fællesskab mellem DM, DJØF og IDA.

Siden februar 1995 har DMs 3300 universitetslærere (DM's afd. I) og DJØFs 1100 universitets- og forskningsansatte (UFA-udvalget under overenskomstfor-eningen) udgivet bladet sammen.

Fra januar i år blev DM's 2100 forskningsinstitutionsansatte (DM's afd. III) også part i bladet, og bladet skiftede navn fra UNIVERSITETSLÆREN til FORSKERforum; og nu har vi endelig fået 1000 ingeniører fra først og fremmest DTU og Ålborg med.

Tilsammen repræsenterer vi langt størsteparten af de forskningsansatte i Danmark. Hertil kan lægges de øvrige abonnenter, psykologerne, farmaceuterne samt tillidsrepræsentanterne for Jordbrugsakademisk Forbund. Bladet omfatter stadig flere forskere og lærere m.fl. – og der arbejdes for at endnu flere grupper skal modtage bladet.

Vi har god mulighed for at koordinere vores interesser, og bestræber os på at nå til enighed – trods en forankring i forskellige forbund.

Det redaktionelle arbejde er struktureret sådan, at formænd-

ene for de enkelte afdelinger samarbejder om "lederne". Lederen vil gå på skift mellem os fire, og bladets leder udtrykker fælles holdninger. Derimod kan "faglige kommentarer" gerne være udtryk for særstandpunkter for den enkelte skribent eller gruppe.

På den måde får vi og I et indblik i hvad "de andre" medforbund tænker og vi kan forhåbentlig skabe debat og fælles fodslag. På længere sigt kan bladet være med til at skabe en fælles forståelse mellem de ansatte på området. Aktuelt kan bladet således medvirke til at danne fælles holdninger til implementeringen af det nye lønsystem.

Vores perspektiv med blad-samarbejdet er, at hele universitetsområdet, sektorforskningen og den øvrige offentlige forskning kan have bladet som samlingspunkt. Dette giver en unik mulighed for at diskutere og formidle politik inden for universitets- og sektorforskningsområdet.

Ud over bladarbejdet fortsætter fagforeningerne samarbejdet om at få kanaliseret en fælles politik på området ind i AC - og dermed opnå en forstærket position i forhold til arbejdsgiverne.

Redaktørerne

Birgit Jæger, DJØF - Arne Kjær, DM's Universitetslærere - Ingrid Salinas, DM's forskningsinstitutioner - Jens Heide, IDA

FAGLIG
KOMMENTAR

PERSPEKTIVER I ET BLADSAMARBEJDE

af ARNE KJÆR, formand for Universitetslærerafdelingen, DM

Blandt DM's universitetsansatte har der tidligere været diskuteret kartel-lignende samarbejde mellem de universitetsansatte på tværs af AC-organisationerne DM, DJØF og IDA. Hensigten med dette har ikke været en løsrivelse fra professionsorganisationerne, men et ønske om en styrket forhandlingsposition inden for AC. I de fleste or-

ganisationer er forsker- og undervisergruppen så lille, at synspunkterne kan blive "kørt over" af andres interesser.

Det **bladsamarbejde**, som nu er indledt med deltagelse af såvel de forskningsinstitutionsansatte i DM som de universitetsansatte ingeniører er ikke udtryk for et kartel-lignende samarbejde, men samarbejdet kan udvikle sig til

det, hvis parterne ønsker det. Og perspektivet er i givet fald alle offentligt ansatte forskere.

Bladsamarbejdet kan bidrage til at skabe en fælles identitet mellem de forskellige grupper. Forskellige synspunkter kommer ud til medlemsgruppen i de tre fagforeninger og blive debatteret - ikke kun blandt tillidsrepræsentanter og organisationsfolk, men

også blandt medlemmerne. Hermed kan bladet bidrage til, at grænserne mellem fagforeningerne brydes ned.

Samarbejdet kan således være med til at vi kan få en styrket forhandlingsposition: Større enighed vil betyde, at krav fremføres med større styrke.

Lærerne på diplomingeniør-uddannelserne har ingen forskningsret, men til gengæld masser af undervisning. Det er helt skævt i forhold til civilingeniør-uddannelserne, siger sektionsleder

“Nogle undervisere føler sig som buschauffører, der kl. 8.00 skal være til en undervisning, for derefter straks at køre videre til næste undervisning kl. 9.35 og så videre. Og turen føles ekstra streng, hvis man har det hele som klasse- eller øvelsesundervisning ...”

På DTU har underviserne på diplomuddannelserne ingen forskningsret, men en undervisningsbyrde, som ikke findes andre steder på universitetet, fortæller en af lærerne, sektionsleder Palle Ellevang fra DTU.

Han – der er ansat på Institut for Anvendt Konstruktion og Produktion – fortæller, at to undervisere holdt op sidste år. Den ene orkede simpelthen ikke mere og gik på førtidspension.

“Når undervisningen alligevel hænger sammen, skyldes det bl.a. en besætning med ældre medarbejdere med en vis rutine. Men om fem år skal der ske en udskiftning, og jeg frygter for, at vi ikke kan skaffe lærere, som kan holde til det: Det tager fem år at oparbejde en vis rutine, så det daglige arbejde ikke er for opslidende. Og jeg er ikke sikker på, at yngre ingeniører vil udsætte sig for den hårde belastning, når der er masser af bedre alternativer rundt omkring ...”

Underviser mere end dobbelt så mange timer

På diplomuddannelserne skal lærerne undervise seks moduler a 250 timer, og der er så kun 180 timer til overs til at “administrere” i det arbejdsår. Til sammenligning underviser lærerne på civilingeniøruddannelserne kun i to moduler a 250 timer ...

Men diplomuddannelserne således har underviser 90 pct. og administrerer 10 pct., er forholdene på civilingeniøruddannelsen mere humane: Her er måltallene 10 pct. administration og resten deles mellem undervisning og forskning.

Diplom’erne underviser altså mere end dobbelt så meget som civilingeniørerne. Den ekstra forskel skyldes forskellige undervisningsformer:

“Civilingeniørerne kan forelæse for storhold op til 200 studenter. På diplomuddannelserne er vi nødt til at undervise på mindre hold – og hvis man skal få mange studenter igennem kan det kun ske ved at piske diplomlærerne...”, siger Ellevang og tilføjer: “Med de arbejdsbetin-

gelser er det simpelthen umuligt at få tid til faglig nyudvikling. Skal man udvikle sig må det blive i fritiden ...”

Hvis man skulle opretholde den nuværende målsætning og give underviserne rimelige arbejdsbetingelser, ville der være brug for dobbelt så mange lærere, vurderer sektionslederen.

Tæt skema

Forholdene er blevet lidt bedre i de senere år. Mens der i 1994 var enkelte medarbejdere, som havde mindst 4 timers undervisning hver dag og en enkelt havde en mandag med undervisning konstant fra 8.00 til 15.55, så er det i dag ikke ualmindeligt med mindst 4 timers undervisning om dagen i fire dage, og en enkelt undervisningsfri dag.

Belastningen er forskellig mellem medarbejderne; nogle har en hårdere underviserbyrde end andre. Ellevang gør opmærksom på, at arbejdsbelastningen ikke alene fremgår af personens undervisningsskema. Her ser man kun de faste forpligtelser med studenterne, og ikke arbejdet med de eksterne kilder, projekter, firmaer eller med eksamensprojekter o.lign.

En glemt gruppe

Afdelingslederen fortæller, at de ramte lærere mange gange har fremsat ønske om at få ændret forholdene. “Der henvises imidlertid til, at vi bare kan effektivisere undervisningen. Men et praksisrelateret indhold videregives altså bedst gennem klasseundervisning. Men den vil Undervisningsministeriet bare ikke honorere. Vi er fanget i en fælde”, siger Ellevang.

Ellevang føler, at diplomingeniørgruppen er overset på DTU, og at der er en vis rivalisering på institutionen. “Det var enklere at håndtere, da det hed Ingeniørakademiet, fordi man kunne håndtere tingene som en enhed – godt nok under den samme rektor. Problemet er, at man ikke har givet ordentlige forhold fra starten, fx ved at spørge hvorfor ‘diplom-medarbejderne’ fortsat skal undervise meget mere end dem på civilingeniør-uddannelsen”.

Rivaliseringen bliver ikke bedre af, at skal forholdene forbedres vil ressourcerne – alt andet lige – skulle tages fra andre på DTU ...

Resultatkontrakter skal ikke være styringsredskaber. Men det skal ikke være sådan, at universiteterne opfatter, at nu kan de have det roligt og rart i de næste 4 år! Hermed sker der ikke så meget udvikling; og vel er det godt med tryghed, men kontrakterne skal også give mulighed for at prøve grænser af, at tage nye initiativer", siger Jan Trøjborg om Forskningsministeriets seneste initiativ.

Ministeriet arbejder for tiden med udkast til, hvordan sådanne kontrakter skal udformes og ministeren understreger, at "dynamiske kontrakter" ikke bare er noget, der rystes ud af ærmet, men noget der udvikler sig over en årrække. "Med resultatkontrakter på universiteterne kan det overvejes nøje, hvordan man kan styrke ledelsen; det kan fx ske gennem en ændring af ansættelsesbetingelserne", lyder ministerens foreløbige bud.

Konkrete mål

Det er ikke meningen, at resultatkontrakterne skal erstatte taksameter-systemet, forklarer kontorchef Rudolf Straarup fra Forskningsministeriet om de foreløbige overvejelser. Kontrakterne skal kunne bruges som en slags "udviklingsmidler" ved siden af basisbevillinger og taksameterindtjening.

"Taksameteret er jo en slags resultatkontrakt på undervisningssiden, hvor et bestemt optag og gennemførelsesprocenter bliver belønnet. Hensigten med de nye kontrakter er på tilsvarende måde – med udgangspunkt i måltal for de enkelte uddannelser, fagområder, institutioner – at belønne en særlig indsats", forklarer kontorchefen.

Han vil ikke komme nærmere ind på, hvordan forskningen skal "måles", men henviser til nogle af Undervisningsministeriets erfaringer med "marginalbudgettering", hvor særlige indsatser belønnes. Ministeriet og universiteterne har imidlertid været meget uenige om disse kriterier, og Straarup understreger da også:

"Vi må forsøge at gøre kontrakterne ret konkrete, så der er objektive mål at observere på og skstatere fremskridt/tilbage skridt på. Men det er jo ikke alt, som kan gøres målbart – den illusion gider vi ikke have ...", siger Straarup og peger på, at der må laves nuancerede mål, som fx tager hensyn til de forskellige forudsætninger på de enkelte hovedområder.

Ingen politisk debat og høring?

Kontorchefen oplyser, at ministeriet inden sommer har et kontrakt-koncept klar, og tidsplanen er, at de første kontrakter kan gælde fra 1. jan. 2000. Inden da vil man have afprøvet systemet gennem 2-3 forsøgskontrakter på udvalgte områder.

På universiteterne undrer man sig imidlertid over ministeriets hastværk, fx at forslaget ikke har været til høring, før ministeriet i begyndelsen af maj opslog en stilling som "juridisk specialkonsulent", der bl.a. skal arbejde med regelsæt, der har særlig betydning i forbindelse med udvikling af universiteterne til kontraktstyrede virksomheder (Op-slag i Information d. 4.maj).

Rektor Tvarnø: Positiv på betingelser

Odense-rektor Henrik Tvarnø ser en absolut fordel i resultatkontrakterne, hvis de giver universiteterne en længere planlægningshorisont:

"I dag er vi alt for følsomme over for taksameterindtægters op- og nedture eller overfor hovsa-styring. Og det er heller ikke sjovt først at kende finanslovens betingelser i december måned", siger han, der anerkender "måltal" som en del af de nye livsbetingelser. Der kan blive tale om produktivitetsmål:

"Resultatkontrakterne og deres 'belønninger' må være op til konkrete forhandlinger, men der bliver snart problemer i at tage de nuværende vilkår op som forudsætninger. Antallet af unge 18-25-årige dykker voldsomt i de kommende ti år. Det vil med det nuværende system betyde væsentligt færre penge. Dermed må der også overvejes en erstatning for det nuværende taksametersystem ...", siger rektoren, der advarer mod, at politikerne i en årrække bare skruer ned for bluset indtil der påny kommer større årgange.

Tvarnø mener, at det er universitetet, som må indgå "en fleksibel kontrakt", der tager hensyn til fakulteternes særlige vilkår, fx at der kommer færre studerende på naturvidenskab.

Tvarnø har en væsentlig betænkkelighed for kontrakterne: De må ikke baseres på systemer, som medfører bureaukratisering....

900 MILLIONER FORSKNINGSKR.

Grundforskningsfonden har penge på kistebunden, men har ikke noget hastværk med at sætte projekter i gang, siger formand Tvarnø

Vi har god tid. Der var en stor nyuddeling i 1997 og mange projekter, der blev forlænget i 1998. Så det er lovlig tidligt at udtale sig om strategier for, hvordan penge skal fordeles i fremtiden", siger Grundforskningsfondens nye bestyrelsesformand Henrik Tvarnø efter at fonden i april offentliggjorde sit 1997-regnskab, som fortalte, at fondens økonomi har det godt: Fonden har lovet sig ud til 25 projekter, og de kan stort set betales med fondens store opsparing (frie kapital på 450 mio. kroner) og de årlige renteafkast.

Det positive er så, at lovændringen før jul frigør ca. 900 mio. kroner til forskningen inden år 2006, viser FORSKERforums regnskabsanalyse. Det svarer til det maksimumbeløb, som fonden må "spise" af grundkapitalen inden år 2006. Rundt regnet kan fonden således sætte 100 mio. kroner nye forskningskroner i spil om året indtil da.

Tvarnø vil ikke bekræfte beløbsrammen, inden fonden har dannet sig et overblik, men han gør dog opmærksom på, at hvis ikke fonden havde fået lempet loven, så var der ikke nye penge til rådighed i de næste 4-5 år.

Der arbejdes netop nu på en ny fundats for fonden med rammer for magtfordelingen mellem bestyrelsen og direktøren, for hvordan fondens kapital forvaltes og fordeles m.m. Fundatsen skal være på plads i maj, og derefter er man også i stand til at planlægge procedure for nye uddelinger.

Overveje uddelingsformen

Grundforskningsfonden har ellers foretaget store uddelinger inden for det seneste halve år. 289 mio. kr. til 9 nye projekter i efteråret og 706 mio. til forlængelse af 16 "gamle" – alle over 5 år

"Fondens bestyrelse vil tage en grundig diskussion af uddelingstidspunkter, beløbsrammer og formen for støtte. Min holdning er, at den næste uddeling tidligst bliver efter oktober 1999, og det er givet, at uddelingerne ikke bliver af helt samme størrelsesorden som de seneste. Og det er også min holdning, at fonden skal have større fleksibilitet i uddelingsformen, idet den nuværende center-form ikke er særlig velegnet til støtte af fundsvideenskabelige og humanistiske projekter", siger Tvarnø og nævner, at man må genoverveje forslag om ekstraordinære professorater.

100 mio. om året

FORSKERforums regnskabsanalyse viser, at de nuværende udlodninger kan betales af de årlige renteindtægter samt ved at tære på den fri kapital på pt. 450 mio. kr. Det vil betyde, at den fri kapital – som især stammer fra indtjente renteindtægter i fondens første etableringsår og fra en forsigtig uddelingspolitik – vil være opbrugt, når de nuværende 25 projekter udløber i år 2003. (Under forudsætning af, at en rentesats på 5.5 pct. (fondens eget skøn) og årlige indtægter på ca. 140 mio. kr.).

Tilbage er så grundkapitalen på ca. 2.250 mio. kr. Og da der skal være 1.350 mio. tilbage i grundkapital år 2006 betyder det, at der er ca. 900 mio. til fordeling i perioden fra nu af og til 2006.

Rundt regnet kan fonden således sætte 100 mio. kroner nye forskningskroner i spil om året i årene 1998-2006.

Mange aktører og interessenter ved konference om sektorforskningen, som blev præget af diskussion om forholdet til universitetets forskning

Kbh.d. 30.april: KONFERENCE

"Kompetenceopbygning i sektorforskningen sker i høj grad igen - nem kontraktforskningen. Men at være forskere i sektorforskningen er som at køre på et surfbræt, hvor vi (forskningen) sejler på toppen af bølgen, men problemet er, at der aldrig bliver tid til at være nede i bølgedalen med tid til at samle op og udbrede forskningen bredere", sagde programleder **Henriette Giese**, RISØ. "Forskerne er gode, men jeg tror de kan bruges bedre. Vi skal lave systemer, hvor forskerne får tid til at koncentrere sig om det, de er gode til. Det betyder, at sektorforskningen i højere grad må indrettes, så vi ikke bruger for mange kræfter på at søge penge, administrere ..."

Giese var en af de ca. 125 deltagere ved en konference om sektorforskningens rolle og betingelser. Hendes indlæg var et af de få, som udtrykte de "menige" sektorforskeres ønsker til arbejdspladserne. Ellers var konferencen præget af mere overordnede indlæg om sektorforskningens placering – i sær i forhold til universiteternes forskning.

Trøjborg: Samarbejde med erhvervslivet

Konferencen var "en fri meningsudveksling" som optakt til et forestående udredning om sektorforskningens rolle og rammebetingelser på initiativ af Danmarks Forskningsråd, som spørger om institutionerne har optimale rammebetingelser, om ressortministerierne får opfyldt deres forskningsbehov, om der er for få basismidler i forhold til eksterne midler m.m.

Sektorforskningen tegner sig i dag for ca. 22 pct. af den samlede offentlige forskning og stilles over for nye faglige og samfundsmæssige udfordringer:

"Det må være naturligt, at sektorinstitutionerne koncentrerer sig om emner, som er væsentlige for dem. Det betyder, at de må have de nødvendige ressourcer til kompetenceopbygning på kort og langt sigt", foreskrede Danmarks Forskningsråds for-

mand **Søren Isaksen** (NKT-research), der tilføjede, at der ikke skulle sås tvivl om tilhørsforholdet til ressortministerierne – uden at der af den grund måtte "kunne knyttes spørgsmål til deres uafhængighed".

Det er Analyseinstitut for Forskning i Århus, som skal udarbejde udredningen og den skal være færdig d. 20 oktober.

Trøjborg: Value for money?

Forskningsminister **Jan Trøjborg** ville i sit indledende oplæg ikke melde håndfast ud med politiske initiativer før rapporten er færdig, men hans indlæg kom alligevel til at strukturere noget af den efterfølgende frie diskussion i forsamlingen. Han sagde bl.a. at med Forskningsministeriets overtagelse af universiteterne er der en større mulighed for samspil med erhvervslivet og samfundet: "Der må skabes en større arbejdsdeling i dansk forskning og dermed en bedre udnyttelse af forskningen. Der må skabes en 'incitamentsstruktur' med visse muligheder for at påvirke samarbejde om forskning", sagde Trøjborg. Ministeren understregede regeringsgrundlaget, hvor det er et centralt punkt at forbedre samarbejdet med erhvervslivet:

"Der er områder, hvor sektorforskningen samarbejder med erhvervslivet, og det må undersøges om man får value-for-money. Regeringen er opmærksom på, at der må skabes incitamentsstrukturer, så der lægges vægt på at overføre resultater til erhvervslivet og så sektorforskningen åbner sig mere direkte mod erhvervslivet, fx i rådgivning, videreuddannelse af personale m.m."

Ministeren luftede endelig, at kommende "resultatkontrakter" på universiteterne kan være med til at fremme samarbejdet mellem de forskellige sektorer.

Sektorforskning contra universiteter

Konferencen var i høj grad præget af en strukturel diskussion af, hvem der laver hvad? DTU-rector og formand for universitetsrektorernes kollegium,

Hans Peter Jensen satte brand i diskussionen om forholdet mellem universiteter og sektorforskningen, da han hævdede synspunktet, at nogle klarere afgrænsninger ville lette ressourceproblemet:

"I dag er vi alle begrænset af de begrænsede og spredte ressourcer i systemet, og intentioner om at alle skal arbejde på de samme områder. Her må foretages et valg, hvor man enten gør os alle til universiteter – eller også må man foretage en dramatisk revurdering med nogle klare afgrænsninger:

I dag er vi for eksempel tvunget på samfinansieringens vogn. Vi har båndlagt hinandens bevilninger på kryds og tværs, så de mudres sammen. Derfor skulle man overveje et mageskifte, så basisforskningen flyttes ind på universiteterne, som også skulle arbejde med anvendelsesorienteret forskning".

Denne indsnævring af sektorforskningens opgaver blev ikke overraskende modsagt af sektorforskningens repræsentanter, hvoraf flere fremhævede at man tværtimod var villige og kvalificerede til at påtage sig nye opgaver, fx undervisning.

Formanden for SEDIRK (Sektorforskningens direktørkollegium) Arnt B. Josefsen var betænkelig overfor en spredning: "Det må vække bekymring, hvis små universitetsmiljøer skal til at have anvendelsesorienteret forskning på programmet. I stedet for at bevæge sig i den retning, skal de i stedet fokusere på det basale, nemlig undervisningen".

"Forskningen foregår alle steder. Man kan ikke styre forskningen ved at lave en 'rollefordeling', men derimod ved at lave en 'ansvarsfordeling', hvor der også er plads til at samarbejde, så forskerne ikke oplever en barriere mellem forskning på universitet og i sektorforskning. Og det bør heller ikke være ressourceopgørelse som fører til barrierer: Samarbejde på tværs må kunne rummes inden for en 'natural-økonomi', som rummes inden for de respektive resultatkontrakter", siger direktør **Martin Ghisler** fra

en af de største sektorinstitutioner, GEUS (Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelser).

Også departementschef **Knud Larsen** advarede mod, at man lavede alt faste afgrænsninger i forhold til hinanden.

Når krybben er tom ...

Fra universitetsside replicerede KU-dekan **Henrik Jeppesen**, der i hovedtrækkene støttede DTU-rectoren: "Det er helt urimeligt, at universiteterne nu bebrejdes, at de breder sig efter at man i årevis har påstået, at de ikke var åbne nok ...". Dekanen opfordrede til, at der ikke blev trukket faste modeller ned over universiteter og sektorforskningen. Ud fra hans erfaringer med et geocenter fandt han ikke nogen konflikt, fordi man sagtens på baggrund af "naturalieøkonomi" kan regulere fælles projekter mellem hinanden.

DJØF-forskernes repræsentant **Birgit Jæger** – der her en fortid i sektorforskningen og nu er lektor på RUC – fandt, at der var tale om en skindiskussion: Der er tale om forbundne kar; når der sker ændringer i den ene, så smitter det af på den anden. Hun henviste samtidig til, at ligheden mellem de to områder vil blive større fremover, bl.a. fordi den nye stillingsstruktur i sektorforskningen kræver, at medarbejderne her stort set skal være kvalificerede på samme kriterier som de universitetsansatte:

"Universitetet har samtidig fået en masse studerende ind, så opgaverne er vokset. Og jeg skal hilse og sige, at der er mange af de ansatte, som har svært ved at få øje på den frie grundforskning – i hvert fald inden for arbejdsstiden. I praksis er det ofte sådan, at skal man skabe sig albuerum til at forske, så skal man søge 'frikøb' gennem programmidler, og det sker i direkte konkurrence med sektorforskningen! Nogle hævder positivt, at nedskæringer fremmer samarbejdet; jeg vil hellere sige, at når krybben er tom, så bides hestene ..."

Erhvervsmand: Koncentration

Debatoplægget til konferencen stillede spørgsmålet, om basismidlernes størrelse i forhold til de eksternt finansierede opgaver: Basisbevillingerne kommer under pres bl.a. som følge af voksende krav om medfinansiering af eksternt finansierede opgaver. Dette indebærer en risiko for styring af eksterne bevillingsgivere, og at institutionernes muligheder for langsigtet kompetenceudvikling reduceres.

Der synes i forsamlingen af være flere tilgange til dette spørgsmål. DTU-rektor Hans Peter Jensen genkendte problematikken fra DTU's konsistorium, mens andre indirekte gav til kende, at den eksterne indflydelse giver en sund afsmittning:

Sektorforskningen er ikke altid lige fleksible over for erhvervslivet, men "lidt nedskæringer og stramninger har da medvirket positivt på samarbejdsvilligheden", lød adm.dir **Erik Hoffmann-Petersen** fra FLS Miljø provokerende udsagn. Det er hans erfaring, at den danske forskningsverden er for spredt, og at det er erhvervslivets interesse, at der sker en koncentration, hvor der opbygges stærke og synlige centre. Og forskningen kunne i højere grad vinde ved at fokusere:

"Forskningen er for fragmenteret, og indsatserne for spredte. Det er meget uheldigt, at der skæres på basisbevillingerne, så

folk skal shoppe rundt og nærmest prostituere sig. Det betyder, at den brede forskning bliver svækket, for der skal være et vist volumen for at få lødighed ind på institutionerne. Derfor: Skær ned på programbevillingerne og giv lidt flere penge til sektorforskningens basisbevillinger", sagde erhvervsmanden.

I det private erhvervsliv er man interesseret i at kunne trække på eksterne forskningskompetencer, men man er ligeglad med, om det sker på universiteterne eller i sektorforskningen, sagde han og tilføjede, at der ofte er tale om en modsætning: "Vi vil gerne bruge kompetencerne i sektorforskningsinstitutionerne, men det kræver, at sektorforskningen er mere villige til at arbejde på erhvervslivets grundlag. Og her er der kan være modstridende interesser, fordi et firma er interesseret i at holde noget hemmeligt, indtil vi kan tjene penge på det. Og sektorforskningen har en interesse i at udbrede forskningen..."

De kritiske indlæg om denne tilgang var få, og arkivchef Birgit Løgstrup undrede sig da også over den manglende diskussion af forskningsfrihedens vilkår i sektorforskningen, som hun fandt var en meget væsentlig diskussion.

Skal sektorforskningen undervise?

Minister Jan Trøjborg opfordrede til, at sektorforskningen i højere grad fik en rolle som uddannere:

"Der må samarbejdes om kandidatuddannelser og ph.d.-uddannelser, hvor sektorforskningen mod betaling må kunne overtage kurser og studiemoduler. Der må samarbejdes om fælles ansættelse af forskere m.m."

Også initiativtagerne til udredningen, Danmarks Forskningsråd, er meget opmærksomme på uddannelsessiden:

"Det må i høj grad være muligt at nyttiggøre sektorforskning i uddannelserne, herunder i kandidat- og ph.d.-uddannelserne – og at en sådan forpligtelse må honoreres", sagde Danmarks Forskningsråds formand Søren Isaksen (NKT-research).

DJØF-repræsentant Birgit Jæger fandt det betænkeligt, når forskningsministeren kan fremlægge planer om, at sektorforskningen skal til at undervise ph.d.'ere og kandidater uden at det affødte diskussion: "Det er at udvande tingene, for det kan nemt udvikle sig til et nyt slags mål, hvor sektorforskningen på den ene side skal til at udvikle helt nye kompetencer. Og andre kan spørge om universitetet vil have tørret undervisningen af på sektorforskningen uden at nogen forholder sig til, hvordan det vil ændre ressourcetilgængelighederne..."

“Det er meget uheldigt, at der skæres på basisbevillingerne, så folk skal shoppe rundt og nærmest prostituere sig. Det betyder, at den brede forskning bliver svækket, for der skal være et vist volumen for at få lødighed ind på institutionerne. Derfor: Skær ned på programbevillingerne og giv lidt flere penge til sektorforskningens basisbevillinger”

erhvervsmand

HEMMELIGE PH.D.-AFHANDLINGER

Forskere bremses affortrolighedsklausuler, når de vil indlevere ph.d.-afhandlinger. Derfor må kravet om offentlighed om afhandlingen lempes, mener forskningschef i sektorforskningen

En ingeniør har været fastansat i en del år på en sektorforskningsinstitution. Da han ville samle sine forsyningsmeritter – der bl.a. omfattede en **banebrydende** ny kemisk metode i en ph.d.-afhandling blokerede institutionen imidlertid, at han offentliggjorde dele af forskningen. Kemi-metoden var nemlig blevet til en patenteret opfindelse, som institutionen havde solgt til et privat firma. Og da det er institutionen, som har rettighederne til eventuelle opfindelser, fandt forskeren pludselig, at mere end halvdelen af den påtænkte afhandling ikke kunne offentliggøres...

Eksemplet er langtfra eneste. Blokering forekommer stadig oftere, når forskere hindres af klausuler og patenter.

Fælles for eksemplerne er, at medarbejderne har accepteret – eller i værste fald været uvidende om – at institutionen har indgået særlige aftaler om rettighederne til forskningen.

Det formelle problem er, at ph.d.-afhandlinger er offentlige: "Institutionen fastsætter tidspunkt og sted for det offentlige forsvar og skal sørge for, at afhandlingen er tilgængelig for interesserede i rimelig tid før forsvaret" (Par. 9).

For at undgå, at denne offentlighed blokerer for indlevering af forskningsmateriale må forskeren på forhånd aftale, hvem der har rettighederne til en eventuel opfindelse eller lignende, der udspringer af projektet, hedder det i en vejledning fra UBVA (Udvalget til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde). Aftalerne må indgås på forhånd, dvs. bedst inden

ansættelsens start. Men der kan også laves aftaler i forbindelse med de kontrakter som indgås med private firmaer om samfinansierede forskningsprojekter, hvor der næsten altid er fortrolighedsklausuler.

Ophæv offentlighedskravet

Forskningschefen på Grønlands og Danmarks Geologiske Undersøgelser (GEUS), Jens Morten Hansen, mener ikke, at problemet løses med aftaler. Han mener derimod, at det bastante offentlighedskrav må ophæves, således at ph.d.-afhandlinger i fremtiden gerne må indeholde konfidentielt materiale.

"Det er jo karakteristisk, at den bedste og vigtigste forskning netop er den, der rammes af konfidentialitet. Derfor er det vigtigt, at der kan ske en akademisk bedømmelse af denne forskning uden at datagrundlaget lægges frem til åbent skue for konkurrenterne".

Fortroligheden skal sikres i bedømmelsesproceduren ved at bedømmelsesudvalgets medlemmer skriver under på, at de ikke vil røbe eventuelle fortroligt materiale.

Jens Morten Hansen mener, at offentlighedskravet er et særligt problem for sektorforskningen, og at problemet vokser i takt med en voksende ekstern finansiering.

"Det er ikke attraktivt for ambitiøse unge kandidater at gå i kast med et forskningsprojekt uden at have sikkerhed for, at forskningen kan munde ud i en afhandling. Men den sikkerhed kan de ikke få, fordi industrien ikke vil give en tilladelse på forhånd. Hvis forskningsresultatet

viser sig at kunne udnyttes kommercielt, kræver industrien i sigens natur, at materialet skal stemple som konfidentielt ...".

Der er i dag en 5-årig forældelsesfrist på de fortrolighedsklausuler, der indgås med industrien. Efter den tid kan forskeren indlevere ph.d.-afhandling med det fortrolige materiale. Forskningschefen tilføjer, at der ud over firma-fortrolighed, også findes fortrolighedsklausuler i forhold til en række love, fx "Lov om anvendelse af Danmarks undergrund" samt "Lov om visse havanlæg".

Brud på den akademiske åbenhed

En ophævelse af offentlighed omkring ph.d.-afhandlinger vil være et brud på de gældende akademiske principper både i Danmark og i udlandet. Offentlighedsprincippet hersker således også ved doktorafhandlinger, idet en afhandling skal foreligge "tilgængelig" i mindst 4 uger, før forsvaret finder sted, så alle kan sætte sig ind i forskningen. Også forsvarshandlingen er offentlig.

I forskningsministeriet afviser forskningskonsulent Hugo von Linstow da også forslaget:

"En ph.d.-afhandling er et akademisk arbejde, som den enkelte forsker må lade sig bedømme på i åbenhed og affagkolleger. Hvis nogle institutioner ser denne offentlighed som et problem, så må de lade være med at være så restriktive og sikre medarbejderne friere rammer ...".

ingemann

"Da vi begyndte evalueringsprocessen, havde en masse rygter, som var opstået lidt tilfældigt, gjort folk nervøse og utrygge...", fortæller Nationalmuseets nye forskningschef Birgitte Possing om den forestående bedømmelsen af museets medarbejdere efter den nye stillingsstruktur.

Medarbejdernes usikkerhed og nervøsitet er imidlertid blevet løst op:

"Det viste sig, at mange faktisk ikke vidste hvad evalueringen helt præcist gik ud på. Det eneste, vi har gjort, er at afmystificere processen: Fortalt om, hvad cirkulæret på området går ud på, hvad de enkelte stillingskategorier dækker over og hvad bedømmelsen går ud på og hvordan man bedømmer", fortæller Possing, der er primus motor for evalueringen.

Der er 36 videnskabelige medarbejdere, som inden midten af maj skal gøre op, om de ønsker at blive indplaceret i stillingsstrukturen. I givet fald skal de igen nem en evaluering.

Tid og kvalitet

Såvel ledelse som medarbejdere har haft flere måneder til afklaring, og tiden er blandt andet brugt på at oplyse om procedure og selve indholdet i evalueringen.

Birgitte Possing fortæller, at Nationalmuseet har brugt det kulturministerielle cirkulære, der beskriver de videnskabelige stillingsniveauer "seniorforsker" og "seniorrådgiver". Direktionen har suppleret cirkulærets fremstilling, der gælder for både arkiver, biblioteker og museer, med en nærmere præcisering af, hvordan cirkulæret skal fortolkes på museumsområdet. Af præciseringen fremgår, at man ved evalueringen vil tage hensyn til en **tidsfaktor**: Kvalitet skal gå forud for kvantitet. En medarbejder, der ikke har haft tid til at forske så meget, kan godt blive godkendt som seniorforsker, hvis forskningen er af tilstrækkelig høj kvalitet. På den anden side vil en medarbejder, der har haft længerevarende stipendie- og orlovsperioder, men ikke har udført meget forskning, blive bedømt derefter.

FORSKERE PÅ NATIONALMUSEET

Efter en lang forberedelsesproces, hvor nervøsitet er forvandlet til afklaring er Danmarks største museum klar til at evaluere forskere.

"Når der har været så megen nervøsitet mellem medarbejderne, så skyldes det, at de har travlt med alle disse hovedopgaver: at udstille, at grave, at registrere. For nogle betyder det, at de ikke har haft tid til at forske. For andre, at de har kunnet udføre forskningen, mens de arbejdede på disse hovedopgaver. Andre igen har måske ikke set sig selv som forskere", siger forskningschefen, der mener at fortolkningen af tidsfaktoren har uddydet meget nervøsitet blandt medarbejderne.

Køreplan

Direktionens køreplan for evalueringen er, at medarbejderne skal have indsendt deres ansøgning om indplacering inden den 15. maj, og arbejdet med at bedømme ansøgerne forventes færdigt til november. Når ansøgningerne er kommet ind, nedsættes bedømmelsesudvalg. Her vil Nationalmuseet ikke gøre som på Statsbiblioteket i Århus, hvor der blev etableret individuelle bedømmelsesudvalg. I stedet er det tanken at etablere et bedømmelsesudvalg for hver faggruppe på museet. Der vil sandsynligvis blive tale om 2 eller 3 udvalg, alt efter hvem der ansøger om indplacering, fortæller Possing.

Forskningschefen understreger, at forskningsudvalget - der har repræsentanter fra alle de forskellige faggrupper, hvor der udføres forskning - har sagt god for processen.

På Nationalmuseet skal man igennem flere evalueringsrunder, før alle medarbejdere er indplaceret i stillingsstrukturen.

Er udstillinger forskning?

Birgitte Possing var før sin ansættelse på Nationalmuseet formand for Kulturministeriets forskningsudvalg, der præciserede forskningsbegrebet og klassificerede forskningen på kulturområdet. (se artiklen "Hvad er forskning?", FORSKERforum 113). Nu har hun så haft mulighed for at præcisere kriterierne i praksis overfor aktive forskere:

"Den samtale - som vi har haft med alle, der er involveret i evalueringen, om hvad vi lægger i de

forskellige begreber - har været meget positiv. Det er min opfattelse, at det har medarbejderne også været meget glade og tilfredse med", fortæller forskningschefen.

"Konsekvensen er, at alle medarbejdere har fået en mere kvalificeret grundlag at tage stilling på. De kender cirkulæret, fortolkningen af cirkulæret, lovgrundlaget og de kender ansættelsesbekendtgørelsen og bedømmelseskriterierne".

Mange medarbejdere på museet er beskæftiget med udstillingsarbejde, og specielt disse medarbejdere har været usikre på, hvordan forskningen på dette område skulle indkredses.

"Det har vi snakket meget om, og derfor er medarbejderne heller ikke nervøse længere. Fx ved medarbejderne, at en udstillings tekst ikke er forskning. Men der kan laves en udstilling som resultat af en forskningsproces. Og i den udstrækning at denne forskningsproces kan dokumenteres skriftligt med problemstilling, teori og metode, så er det forskning. Så kan man selvfølgelig vurdere, om det er god eller dårlig forskning".

Om selve dataindsamlingen til en udstilling siger hun.

"Dataindsamlingen til en udstilling kan både kanaliseres mod formidling, men også være grundlaget for ren grundforskning. Hvis man falder over en samling og siger: 'hov - her er et fund, der aldrig er set før', og sætter det ind i en komparativ sammenhæng med den forskning, der er lavet tidligere, så er man i gang med en forskningsproces. Hvis man derimod tager det, man har fundet, og sætter det op i en glasmontre og skriver en tekst på, så er det ikke forskning".

Ifølge Possing har nogle medarbejdere via den præcisering indset, at deres forskning nok ikke vil kunne klare en bedømmelse. Andre siger, at det vil de gerne prøve, men de er usikre på, om de kan "bestå". Endelig er der nogle, som er sikre på, at de vil lade sig bedømme, fordi de kender deres niveau som forskere, og er ret sikre på at de kan indplaceres.

Forskningschef Birgitte Possing

Evaluering er godt for medarbejderne

Possing mener ikke, at der skal tages særlige hensyn til forhold på Nationalmuseet:

"På Nationalmuseet adskiller vi os ikke fra de andre institutioner på kulturområdet. Vi er alle kulturarvs-forvaltende. Det specielle på arkiv, bibliotek og museumsområdet er, at forskningen er en forudsætning for at kunne varetage alle vores andre opgaver: indsamling, bevaring og registrering. Forskningen foregår derfor i en meget tæt samklang med disse aktiviteter".

Hun mener, at der er en klar parallel til forholdene på universitetet:

"På universitetet er der nogle, som ikke har deres styrke i forskning, men i stedet laver forskningsbaseret undervisning. Der er nogle, der er bedre forskere end andre, og der er dem, der er bedre undervisere end andre. Det er præcis den samme problemstilling vi har. Fordi man er god til at forske, betyder det ikke, at man er god til at lave udstillinger. De medarbejdere, der er gode til at lave udstillinger, er på den anden side ikke nødvendigvis gode

forskere. Og så er der endelig nogle, der kan det hele".

"Jeg tror, at når vi er færdige med evalueringen, så er alle medarbejderne meget mere afslappede end nu. Så er de nemlig indplaceret der, hvor de hører til, og arbejder på det felt, hvor de har deres styrke".

Inden 1. oktober 1998 skal institutionerne have dimensioneret, dvs. afklaret hvor mange forskerstillinger og rådgiverstillinger, der skal være på museet. Nationalmuseet har valgt at lade dimensioneringen afhænge af, hvordan medarbejderne bedømmes. Herefter er det så planen, at man gradvist vil styrke de fagområder, som museet gerne vil prioritere, men omlægninger vil ske ved naturlig afgang.

"På den måde har vi undgået at blande dimensionering og evaluering sammen, og det er vi glade for. Også medarbejderne synes at være tilfredse med denne model", slutter Birgitte Possing.

OVERMOD PÅ STATSKUNDSKAB

Politologer fylder meget i offentligheden og breder sig for meget, lyder kritik af faget

“Der er tendenser til et stigende overmod på statskundskab. Faget breder sig ud alle mulige steder, og det er til at blive dårlig over...”

Kresten Schultz Jørgensen er kronikredaktøren og selv uddannet på statskundskab (cand.scient.pol.), men han er ikke bange for at ”pisse i sin egen rede”.

Virkeligheden fortæller, at politologerne fylder meget i det politiske liv og i offentligheden:

Dels er der mange fremtrædende politikere – Svend Auken, Jacob Buksti, Poul Nielsson (S), Holger K. Nielsen (SF), Bertel Haarder (V) m.fl. – som kommer fra faget.

Politiske råd og organer tæller også mange politologer; sidste eksempel er styringsgruppen bag ”magtudredningen” der således helt domineret af politologer.

Topfolk i pressen er også befolkningen af statskundskabsfolk: Chr. Nissen i DR, Tøger Seidenfaden på Politiken, Jørgen Flint Petersen på TV2 m.fl.

Dels var det næsten udelukkende statskundskabsfolk, som journalisterne brugte ved det seneste folketingsvalg.

Og endelig går statskundskabsforskere i stigende grad ud på gebeter, som ikke traditionelt er deres. Det seneste eksempel er Carsten Lomborg – som satte en voldsom (naturvidenskabelig) debat i gang om miljøproblemer:

”Lomborg har gjort sig til biolog ved at diskutere 10-12 miljømyster ud af 1000 påstande på området, og det synes jeg fortsat

er væsentligt (se FORSKERforum 113, red.). Han er tilsyneladende hjemmavant læser af både samfundsstof og miljøstof. Men uden at nedgøre Lomborg er han nok udtryk for et stigende overmod på statskundskabs vegne”, lyder Schultz Jørgensens aktuelle eksempel, som han bruger til generaliseringen om, at faget breder sig. Kronikredaktørens forklaring på politologiens udbredelse lyder:

”Måske ligger det i faget, at vi er ’generalister’; uddannet til at selektere i informationshovedets

lige nu overskredet for, hvad politologer skal blande sig i”.

Han slutter: ”Vi har jo fortsat brug for folk, som ved, hvad jura, botanik o.s.v. er, og som vil fortælle andre om det...”

Enig og uenig: Generalistfag med grænser

Statskundskabslektor Erik Alsbæk undrer sig ikke over, at der er mange politologer, som bliver politikere. ”Faget gør jo, at man interesserer sig for politiske emner! Og man kan ikke jo ikke forhindre folk i at vælge en politisk

ledet. Men det skyldes i høj grad, at vi bombarderes med spørgsmål fra journalister lige fra de starter på journalisthøjskolen. Pressen har det problem, at de spørger om de mest simple ting og skal have nogle til at udtale noget. Journalisterne er for dårligt funderet til selv at analysere og derefter spørge”, siger han og tilføjer, at formen har ændret sig især på TV: ”De søger ’eksperter’. Det har givet sig udtryk i, at de altid interviewer en anden person, som man kan spille op imod. Det giver sig de

ufatteligt mange data. Vi er en slags ’intellektuelle kaospiloter’, og kan få ting til at lyde ret overbevisende. Men det betyder jo ikke, at vi bliver til hvadsomhelst, og – efter min mening er er grænserne

karriere eller en journalistisk”.

Den synlige rolle i pressen skyldes mere journalisterne end politologerne:

”Der er ingen tvivl om, at faget er blevet mere synligt i mediebil-

mest absurde udslag, som når de ikke kan få fat i en rigtig ekspert. Så interviewer den ene journalist bare en anden journalist, der på den måde kommer til at fremstå som ekspert...”

VALGKAMPEN

- og journalisterne brug af en politolog

108 henvendelser, som det tog 2-3 timer hver dag i 2-3 uger at ekspedere.

Det var resultatet, da lektor Lars Bille fra KU-Statskundskab registrerede de små og store henvendelser, som han fik fra pressen under valgkampen i marts.

”Det var alle typer henvendelser: Om fortolkninger af aktuelle begivenheder, om tidligere valg-historie, om partistøtten, oplysninger om hvordan regeringsdannelsen foregår og så videre. Det var både baggrundstof, som indirekte er brugt i pressen og udta-

lelser, som blev brugt til direkte referat”.

”Det ved jeg ikke noget om”

Henvendelserne drejede sig både om baggrundsinformation som ikke blev brugt direkte og udtalelser, som blev brugt til direkte referat: ”Hvis man kun tager, hvad jeg blev citeret for, så giver det jo et falsk billede af, hvor meget jeg er brugt. Det er nemlig kun toppen af et isbjerg, og det forstås seerne og læserne jo ikke”, siger han: ”Omvendt betyder det også, at man som forsker fremstår som

mere ’vidende’ end man er, fordi man udtaler sig med så stor autoritet...”

Bille har det princip, at han kun udtaler sig om det, han forsker i, og visse henvendelser afviser han: ”Så siger jeg: Det ved jeg ikke noget om, men prøv den og den ...”

Han mener nok, at der er gået lidt inflation i titlen ”valgforsker”. Han pointerer da også meget kraftigt over for journalisterne, at han er lektor i statskundskab – ekspert i dansk politik og politiske partier og så videre, og at

han ikke er ’valgforsker’, som mestrer de store survey-teknikker og prognoser.

Selektivt ud i pressen

Bille havde et særligt motiv for registreringen: I dagene omkring det seneste kommunalvalg – og igen ved folketingsvalget – cirkulerede der pludselig påstande om, at nogle politologer havde indgået eksklusiv aftaler med bestemte medier: De lod sig derfor kun ”bruge” af en bestemt avis eller TV-station og ikke af andre.

For at modbevise den påstand

TEMA: DE HÅRDE NATURFAG

MANGEL: MATEMATIKLÆRERE

Hvis ikke produktionen af kandidater stiger væsentligt, kan der om få år blive stor mangel på lærere i gymnasiet

“Der vil uden tvivl blive mangel på kandidater hvis der ikke sker en kraftig øget kandidatproduktion”, fortæller fuldmægtig Kenneth Hirsch Sørensen, Amtsrådsforeningen på baggrund af en prognose for, hvor mange matematiklærere gymnasiet skal bruge i perioden frem til år 2016.

Hans tal viser, at der frem til år 2010 vil være brug for mindst 850 lærere, og sandsynligvis flere. Med den nuværende kandidatproduktion vil der kun være uddannet 500, og da ikke alle matematiklærere ender i gymnasiet forudser han, at der vil mangle mindst 580 matematiklærere. En del kandidater har dog matematik som bifag, og kan derfor undervise i gymnasiet, men det er usikkert om de vil kunne dække behovet. Der foreligger ikke opgørelse over, hvor mange kandidater, der uddannes med matematik som bifag.

Vælger gymnasieeleverne de hårde naturfag?

I dag er der 1616 matematiklærere i gymnasiet, hvoraf 40% er ældre end 50 år. De vil derfor alle gå af i perioden frem til år 2015. Den store afgang kombineret

med at elevtallet i gymnasiet forventes at være 22% højere i år 2010, er de tunge årsager til den truende kandidatmangel.

I en selvevalueringsrapport for KU erkendes, at faget med den nuværende kandidatproduktion kun vil være i stand til at dække halvdelen af det behov, der vil være for matematiklærere frem til 2010, og det er endda under forudsætning af, at elevtallet i gymnasiet ikke stiger.

Også for fysik er der risiko for mangel på kandidater, viser prognosen. Selvevalueringen fremhæver dog, at det er meget svært at lave prognoser for lærerforbruget, fordi det er umuligt at vide, hvad gymnasieeleverne vil vælge af fag i fremtiden.

Kenneth Hirsch Sørensen fortæller, at mange matematiklærere i gymnasiet allerede har et betydeligt overarbejde, især i randamter som Ringkøbing og Bornholm. Hvis nye prognoser fortsat er alarmerende, vil Amtsrådsforeningen prøve at råbe Undervisningsministeriet og politikerne op for at gøre opmærksom på problemet.

Se næste side...

Han mener også, at faget dækker et meget bredt felt. Det er et generalistfag, hvor nogle vælger at beskæftige sig med økonomiske spørgsmål, andre med sociale og så videre. Men det kan være et problem, når politologer går ud over deres grundlæggende faglighed:

”Vi må da anerkende, at der er et skisma, når emner bliver faglige og ’politiske’, fx i Lomborgdebatten. I sådanne sager må vi have en klar forståelse for, hvordan det er at indgå i politiske miljøer eller debatter”.

Albæk mener nok, at nogle politologer burde være bedre til at sige: *”Det ved jeg ikke noget om”* og sende spørgeren videre, når de bliver spurgt om noget:

”Nogle gange kan der være en tendens til, at politologer breder sig ud på felter, hvor de skulle holde nallerne væk, fx i evalueringer af fagområder, hvor vi ikke har de bedste forudsætninger, fx i analyser af personlige relationer som forholdet mellem klient og sagsbehandler og lignende”, siger Albæk: *”Men omvendt må man jo sige, at det er flot, når en politolog slår igennem i medierne. Det kan man jo opfatte som en ros til faget, men også en kritik af andre fag for at stå for svagt...”*

Uenig: Politologien en central faglighed

Sociologiprofessor **Peter Gundelach** – som selv har en baggrund på statskundskab og i sociologien – er ikke enig i bedømmelsen. Han er godt nok enig i, at

faget fylder mere i dag end tidligere. Men det er fordi politologiens faglighed er blevet en vigtig for embedsværket. Politologer kan analysere politiske processer, og egner sig dermed til planlægningsopgaver, rådgivning m.m.

”Politologer fylder måske nok i offentligheden, men det er fordi de har fremtrædende positioner. Ellers indgår de ikke i højere grad end andre fagfolk i debatten. Og hvad angår deltagelse i samfundsdebatten så må det vigtige jo være, at folk udtaler sig om noget de har forstand på! Og hvis politologer udtaler sig om noget, som de ikke har forstand på, så er det vel et spark til nogle andre, som skulle have forstand på det ...”

Han mener, at der blandt forskere i almindelighed er villighed til at udtale sig: *”Litteraturforskere udtaler sig da om samfundsforhold, samfundsforskere udtaler sig om jura osv ...”*

Hvis Gundelach endelig skal sige noget negativt om politologerne er det, at de ofte analyserer alt for kynisk: *”De tænker i personlige og organisatoriske interesse-perspektiver, og opererer ikke med den mulighed, at nogle kan handle ud fra almenvellet. Det er nærmest sådan, at det er ekstra mistænkeligt, hvis nogle henviser til almenvellet ...”*

– og for at finde ud af, hvor meget tid, han brugte på medierne i en valgkamp – lavede Bille registreringer.

Han vil personligt bruge erfaringen fra denne registrering til at være mere selektiv ved næste valg: *”Jeg vil tillade mig at afvise en journalist, hvis spørgsmålets karakter er i yderområdet af, hvad jeg skal svare på. Jeg har simpelthen ikke tid ...”*

Men ellers anerkender han, at forskeren har visse forpligtelser over for offentligheden:

”Min største pligt er at under-

viser på højeste niveau. Og så synes jeg, at jeg også har en forpligtelse til at formidle til et bredere publikum ud over de 26 andre specialister. Universitetsforskeren har jo den fordel, at vi er uafhængige af partipolitik og særinteresser. Derfor har vi ikke en forpligtelse, men en mulighed for at komme med bidrag. Men det skal selvfølgelig gøres inden for vores faglige credo og moral; efter at man er gået ud med udsagn i offentligheden, skal du jo også forsvare din faglighed face-to-face med kolleger ...”

EN GYMNASIELINIE

-og en forskerlinie. Sådan bløder de hårde naturvidenskaber måske op på manglen på kandidater i matematik, fysik og kemi. Men den radikale reform kræver optøning af en meget elitær selvforståelse

Forsker, gymnasielærer eller analytiker i finansverdenen. Det er nogle af karrierevejene, hvis man har overstået en uddannelse på de "hårde" naturvidenskabelige fag. Fælles for kandidaterne er dog, at de skal gennemgå den samme generalistuddannelse uanset hvad de senere skal lave...

Nu er der måske en opblødning af denne enhedsuddannelse på vej. På Københavns Universitet overvejer fagene idéer om at dele kandidatuddannelsen op, så de studerende i højere grad bliver specialister.

Tankerne er et radikalt brud med den elitære selvforståelse, der historisk har præget fagene. Og opblødningen fremgår da heller ikke af den "selvevaluering" som fagene på KU netop har været igennem. Men studieleder på KU-matematik, Kjeld Bagger Laursen, fortæller, at der internt på instituttet tales meget om denne opsplitning, og han spår at den meget vel kan blive en realitet.

Det er den indbyggede modsætning mellem masseuddannelse og eliteuddannelse som er drivkraften bag idéerne om opsplitningen. På den ene side skal fagene leve op til taxametersystemets krav om højere gennemførelsesprocenter, og på den anden side skal de værne om et fagligt højt niveau i uddannelserne.

"Hidtil er vore kandidater blevet uddannet til at være generalister. De har fået brede kvalifikationer på et højt niveau, der har gjort dem i stand til at klare et bredt spekter af jobfunktioner. Men der er ved at udvikle sig en erkendelse af, at vi ikke længere kan uddanne alle til dette niveau", siger studielederen.

"De foreløbige ideer går ud på, at der etableres en form for basisuddannelse, som alle studerende er fælles om. På basisuddannelsen kan de studerende finde ud af, hvilken retning deres interesser går i, og de kan derefter vælge mellem en række forskellige uddannelser som overbygning".

Studielederen nævner gymnasielæreruddannelsen som en af de strenge, der kan etableres. Derudover nævner han uddannelser, der tager sigte mod at dække erhvervslivets forskellige behov for kandidater, fx bank og finansverdenen.

Opsplitningen gør det samtidig muligt for faget at pleje de absolutte elitestuderende bedre end nu. Man vil kunne etablere en streng hvor de studerende, der viser

særlige evner i fagene, kan få større udfordringer end gennemsnitsstudenten. Studielederen fortæller, at man allerede nu er begyndt at give disse studenter ekstraundervisning på første år.

A og B-forløb i Århus

På de hårde fag ved Århus Universitet er man endnu ikke parate til at springe ud i en opdeling af kandidatuddannelsen. Det understreges af uddannelserne er enhedsuddannelser – at kandidatuddannelsen i disse fag er en elitær uddannelse.

Ifølge selvevalueringssporten fra fagene anser nogle studerende det ellers for en svaghed, at de ikke i højere grad kan professionsrette deres uddannelse i matematik, fysik og kemi. De studerende føler, at de støder mod barrierer i form af både dybde og breddekrav. De mener, at deres adgang til f.eks. det private erhvervsliv vanskeliggøres, da de skal overbevise kommende arbejdsgivere om deres styrke i forhold til mere professionsrettede uddannelser som ingeniører eller økonomer.

Studieleder Tage Bay Andersen siger, at fagene ikke vil ændre på kandidatuddannelsen endnu, men at det kan komme på tale i fremtiden, hvis erhvervslivet har brug for nogle kandidater med en ganske speciel profil. Det billede mener han ikke tegner sig endnu. På fakultetet er man dog åben overfor en niveaudeling af fagene på bacheloruddannelsen. Der tales i selvevalueringssporten om en deling af studiet i A og B-forløb, hvor indhold og tempo er forskelligt. Motivet for delingen er ifølge rapporten, at det ikke kan afvises, at nogle af de studerende, der i dag falder fra, kunne honorere et lettere forløb - mindre teoretisk og mere praktisk.

Opgør med elitær selvforståelse

I selvevalueringssporten bliver fagene bedt om at redegøre for, hvad der gøres for, at de studerende skal forstå sammenhængen mellem studierne faglige krav og de krav der stilles i fremtidige jobs. Fra matematik i København hedder det elitære mål:

"Københavns Universitet er pr. tradition ikke en skole, hvor man uddannes til at bestride bestemte erhvervsfunktioner. Universitetet formidler ifølge sit formål viden indtil det højeste videnskabelige niveau".

På spørgsmålet om planerne for en omlægning af studierne er

udtryk for et opgør med fagets traditionelle elitære selvforståelse siger Kjeld Bagger Laursen.

"Vi har medarbejdere som er fortalere for en mere elitepræget uddannelse, og så er der andre, der mener, at vi har en forpligtelse til at uddanne flere og bredere end vi hidtil har gjort. Man kan sige, at de nye tanker tilgodeser begge grupper."

I Århus nægter fagene kategori på eget initiativ at hæve gennemførelsesprocenten ved at sænke de generelle krav i studierne, og holdningen understreges af studieleder Tage Bay Andersen, der overfor FORSKERforum fastholder at kandidatuddannelsen i matematik, fysik og kemi er en elitær uddannelse.

Vigtig med masseuddannelse.

Professor i matematik på RUC, Mogens Niss, er en varm fortæller for, at universiteterne skal lave masseuddannelse også på de hårde naturfag. Han mener, at det er vigtigt for Danmark at omstille de hårde naturvidenskabelige fag, så de kan uddanne mange flere. Ifølge ham skal tendensen fra gymnasiet, der er blevet en bredere uddannelse, også slå igennem på universiteterne. I stedet for som hidtil primært at satse på eliten, skal fagene til at bruge flere kræfter på masseuddannelse. Han ser det derfor som et positivt skridt, at fagene nu vil begynde at niveaudele studenterne:

"I den situation som de hårde naturvidenskaber befinder sig i, er det ikke muligt at holde fast i en stringent forskeruddannelse".

Han mener, at fagene i alt for høj grad har satset på elitestuderenter:

"Da jeg startede med at læse i 1965, fik vi besked på at kikke godt og grundigt på vores side - mand, for han ville være væk til jul. Fagene så det som deres opgave at si eliten fra og så hurtigt som muligt slippe af med resten. Mange unge har gennem årene fået store ar ved mødet med disse fag. Det har været et utroligt menneskeligt ressourcespild", siger RUC-professoren.

"De hårde naturvidenskaber må indse, at kvalitet er vigtigere end kvantitet. Institutterne må skære ned i pensum og skabe plads til en kvalificeret forståelse og fordybelse i et mindre stofområde. Der er en fordømmende tendens indenfor de hårde naturvidenskaber til at forveksle faglig indsigt med pensumstørrelse - det man kunne kalde en smitsom pensummitis".

Med sin baggrund i matematisk didaktik understreger professoren, at de hårde naturvidenskabelige fag skal til at ændre adfærd. For ham er kodeordene kvalitet fremfor kvantitet, når det drejer sig om indlæring.

"Når man blot fokuserer på at aflevere store pensummængder, kan både lærer og student forgøgle sig, at der sker en vidensoverføring. I en eksamenssituation sørger man så for at stille spørgsmål, der holder sig fra de dybere lag. Resultatet er, at de studerende har læst en masse stof, men de har ikke forstået i dybden hvad det handler om. Det er dybt utilfredsstillende for både universitetet og de studerende".

Sputniksyndromet

Mogens Niss mener, at den elitære selvforståelse på de hårde naturvidenskabelige fag har sin oprindelse tilbage til 50'ernes koldkrig. Da russerne sendte Sputnik om måbøde vestens videnskabsmænd.

Ifølge Niss trives dette fænomen, "sputniksyndromet" stadig i bedste velgående på de hårde naturvidenskabelige fag - til trods for at søgningen til de hårde fag er for nedadgående, og har sendt fagene i en alvorlig krise.

Lærernes focus på forskning

Mogens Niss mener at mange naturvidenskabsfolk har svært ved at omstille sig.

"Mange ansatte på universiteterne anskuer deres forskning som det absolut vigtigste ved deres ansættelse. De er så at sige opdraget i et miljø, hvor elitestuderenterne fik smidt en masse stof i hovedet, og selv tog ansvar for indlæringen, mens lærerne kunne koncentrere sig om deres forskning. Derfor gør de modstand når undervisningen pludselig skal sættes i fokus".

For Mogens Niss handler det ikke om at give slip på det elitære i fagene, men om at gøre det elitære tilgængeligt for mange flere med en mere hensigtsmæssig undervisning.

"Mange lærere mener, at deres forskning er så vigtig, at de studerende nødvendigvis må kende til deres forskning. De er derfor stærke tilhængere af den forskningsbaserede undervisning. På den måde kommer man let til at proppe alt muligt ned i uddannelsen. Det ville være meget bedre at blive enige om en fast kerne af vigtigt stof, som så til gengæld skulle indlæres ordentligt".

HØJE DUMPEPROCENTER

Taxametersystemet tvinger de hårde naturvidenskaber til at gå i kamp mod høje dumpeprocenter og lange studietider på fagene. Men betyder det, at man må slække på de meget elitære krav?

De "hårde" naturfag – matematik, fysik og kemi – lever op til deres navn: Af 395 studerende, der startede på KU's matematik på KU havde kun 159 bestået første årskursus. 62 % af de studerende er således enten faldet fra eller dumpet til eksamen. Tallene for de hårde naturvidenskabelige fag i Århus er nogenlunde de samme. Tallene sættes lidt i relief ved en sammenligning med de bløde naturvidenskabelige fag som biologi og geografi, hvor frafaldet på første år kun er på ca.30%

Årsagen til de store dumpeprocenter på netop disse fag kunne være, at der stilles for store krav til studenterne?

"Jeg mener ikke at kravene er for høje. Vi har gennem årene skåret meget af pensummet på første år væk. Problemet er, at de studerende ikke længere møder den abstrakte matematik i gymnasiet. De har derfor store begyndelsesvanskeligheder når de begynder på universitetet, og vi har nok ikke været gode nok til at hjælpe dem på vej", siger studieleder på matematik ved KU

Kjeld Bagger Laursen

Det store frafald er et påtrængende problem for fagene, fordi de modtager penge efter taxametersystemet, dvs. efter hvor mange studenter der består eksamen. Studielederen indrømmer da også, at taxametersystemet har sat en ny dagsorden på fagene.

"For taxametersystemet blev indført, var det i højere grad op til de studerende selv, om de ville gøre den nødvendige indsats og komme igennem studiet. Nu er vi tvunget til at komme med tiltag, der øger gennemførelsesprocenterne. Ellers risikerer vi at miste penge".

Og presset kommer også fra fakultetet selv. Således siger KU-dekan for naturvidenskab, Henrik Jeppesen om fakultetets krav til de hårde fag: "Institutterne må skabe bedre studieforhold og bedre gennemførelsesprocenter, og har de ikke viljen til at omstille sig, kan vi ikke længere holde hånden over dem". (FORSKERforum 113).

60 pct. falder fra det første år

Dumpeprocenterne på de hårde naturvidenskabelige fag har altid været rekordhøje. Ud fra de selvevalueringsrapporter for fagene matematik, fysik og kemi (som fakulteterne i Århus og København netop har lavet i forbindelse med en standardevalue-

ring, som offentliggøres i efteråret) fremgår det, at dumpeprocenterne indtil for 15 år siden var på ca. 80%. Tallet dækker over både frafaldne og dumpede studerende. Dengang foregik undervisningen de første år ved forelæsninger, hvor teorien blev gennemgået og ved øvelser, hvor elitestuderenter i rollen som instruktører i samarbejde med studenterne gennemregnede de stillede opgaver. I følge selvevalueringerne er pensum på første år både i København og Århus siden skåret ned og instruktørerne erstattet med gymnasielærere. Ikke desto mindre er frafaldsprocenten stadig over 60%.

Har de studerende oplevet første år som en hård etape, så begynder det virkelig at gøre ondt på andet år. Her skal tunge tunge basiskurser overstås, og dumpeprocenten er på ca.50%. I selvevalueringsrapporten for KU kan man fornemme en vis rådvildhed med hensyn til, hvad der skal gøres ved dette problem.

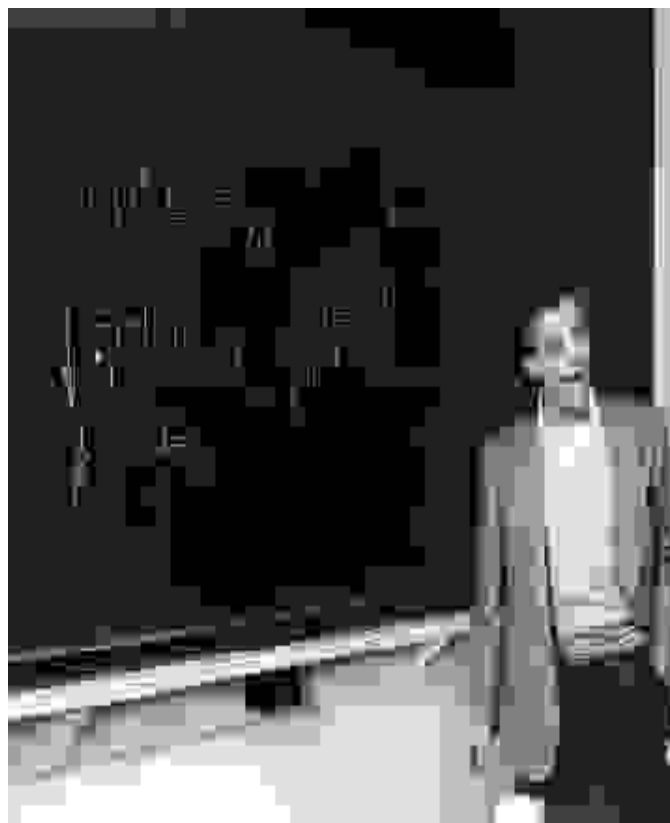
"Uanset vor gode vilje og de mange tiltag er gennemførelsen stadig utilfredsstillende. Det er vor mening, at et virkeligt løft her kun kan foretages med endnu mere klasseundervisning og personlig kontakt mellem lærere og studerende", lyder selvkritikken i selvevalueringen. Instituttet ønsker flere fastansatte til at udføre denne opgave.

Det fremgår endvidere af selvevalueringsrapporten, at mens den normerede studietid er 5 år, så er den faktiske gennemsnitlige studietid 7,8 år på matematik og 7,2 år på fysik.

Pædagogiske fifs

Kjeld Bagger Laursen mener ikke, at gennemførelsesprocenten skal øges ved at skære yderligere ned på indholdet af kurserne. Derimod mener han, at der kan gøres mere for at hjælpe de nye studerende i gang med studierne.

"Vi har været for langsomme til at erkende, at vi har en stor opgave i at opdrage de studerende til at studere – til selvstændigt at kunne tilegne sig stof", siger studielederen. Denne nye erkendelse er blandt andet født ud af en undersøgelse, som fagdidaktiker **Lena Lindenskov** fra RUC har udført. Hun fulgte undervisningen på faget gennem en periode, og en af konklusionerne i hendes rapport er, at undervisningen gør de studerende passive. I selvevalueringsrapporten forsøger faget at forklare den problematik der kan opstå for de studerende når

Modelfoto

de begynder studiet.

"Det ser ud som om, at de studerende har meget svært ved at komme ind i den abstrakte tankegang, det kræver at gennemføre et matematisk bevis. De studerende kan derfor ikke få hold på, hvad det er, vi forventer af dem, så de vælger at være flittige med at tage notater osv. Men de bliver desværre herved inaktive på de felter, hvor vi gerne vil vække deres intellekt" (selvevalueringen).

Sværhedsgrad og arbejdsindsats

Kjeld Bagger Laursen mener ikke, at studenterne er udsat for et urimeligt arbejdspress. Han henviser til en engelsk undersøgelse, hvor studerende blev bedt om at angive deres arbejdsindsats ved studierne. Det viste sig, at deres opfattelse af, hvor meget tid de brugte ikke svarede til, hvad de faktisk brugte. De overvurderede deres egen indsats. Ifølge studielederen misforstod de studerende tilsyneladende en høj sværhedsgrad med en høj arbejdsindsats.

Lektor **Niels Grønæk**, der underviser på første år af matematikstudiet mener heller ikke, at de studerende er overbebyrdede. Han fortæller, at han sjældent hører de studerende klage over mængden af stof. Men matematik er et meget svært fag at lære.

"Der er nogle meget svære ind-

"Det er umuligt for de fleste at læse så meget på 5 år. Selvom man strækker det over 6 år, læser man væsentlig mere end på andre studier (student).

"Arbejdsbyrden er simpelthen for stor i forhold til hvad man får kredit for. Der er ikke tid til en egentlig forståelse af stoffet (student).

"Umuligt at læse normeret, hvis man skal have noget, der bare ligner et liv ved siden af studiet (student).

læringsbarrierer i faget matematik. Det er simpelthen et svært studie. At lære at tænke så abstrakt og kompliceret som faget kræver, har mange studerende svært ved og det tager lang tid at lære dem det..."

ingemann

Selvevaluering – Fysik, Kemi og Matematik – KU findes på følgende adresse på nettet:

http://ntserv.fys.ku.dk/lab_default/evaluering/rapport.asp?s v=1

Selvevalueringsrapport: Naturvidenskab, Århus. <http://www.nat.au.dk>

POLITIKERE OG JOURNALISTER

- har hver deres deres særlige interesser, som ikke behøver at harmonere med forskningens egne interesser eller indsigter. Det dimension må forskerne ikke glemme...

Over tid er der faktisk en pæn overensstemmelse mellem forskningens emner og den politiske dagsorden. Og det er vel at mærke sket uden at politikerne fortalte forskerne, hvad de skulle beskæftige sig med..."

Erik Albæk er lektor i Statskundskab ved Aarhus Universitet. Han mener, at politikerne ikke må lade de dagsaktuelle sager styre forskningens temaer:

"Nogle politikere har en tro på, at de kan styre forskningen gennem programmer og øremærkning. Politikerne vil gerne sætte den aktuelle dagsorden for, hvad forskerne skal beskæftige sig med – måske fordi de ikke helt tror på, at forskerne selv kan finde frem til de vigtige emner. Men sådan er det faktisk ikke. Statskundskaben har for eksempel af egen drift fundet centrale forskningstemaer, der også har været oppe i den dagsaktuelle debat: Kvinder, flygtninge, arbejdsløshed, velfærdsstaten, modernisering af det offentlige, moderne organisationer osv".

Politologi-ektoren afsluttede i 1997 et forskningsprojekt om politikernes og pressens håndtering af blødersagen. Også i den sag viste det sig, at forskere gjorde hvad de kunne for at løse problemet med det inficerede blod. Og – modsat hvad pressen gav indtryk af – var de også klar over, at det gjalt om hurtigt at finde metoder til at screene ("virusinaktiver") blodet.

Myten om nytte og anvendelse

"Forestillingen om, at forskningen umiddelbart skal kunne bruges er en meget kortsigtet tankegang, som desværre afspejles i meget af forskningsplanlægningen i disse år"

Albæk respekterer politikernes ret til at prioritere, og siger at forskerne må leve med politikernes profileringsønsker – at de vil gøre sig kendte overfor vælgerne på enkeltsager og at forskellige ministre gerne vil have skrevet deres navn ind i historien som dem, der har gjort noget for kvinder, informationsteknologi o.s.v. Men han advarer mod, at politikerne blander sig for meget i forskningens egne prioriteringer.

"Politikernes styringsønsker er en fejlkonstruktion, som af-

spejler en myte om videnskabens rolle i samfundet: At den skal være 'nyttig'. Jeg mener derimod, at det må respekteres, at hovedparten af forskningen – og det er ikke bare grundforskningen – skal leve sit eget liv. Det er på den måde, at man får mest ud af forskere, som ud fra egen interesse og nysgerrighed søger viden

Blødersagen: Både en faglig og en politisk sag

Erik Albæk forskning i blødersagen koncentrerede sig især om politikernes og pressens rolle i og håndtering af sagen. Han konkluderer, at journalister – på grund af mangel på eller misforstået viden om rensningen af blod og blodprodukter i Danmark – skabte det indtryk for sig selv og i offentligheden, at myndighederne havde negligeret problematikken indtil 1985, og at denne negligering var årsagen til, at danske blødere var blevet inficeret med HIV-virus. Medierne havde suspenderet deres kritiske sans og kun enkelte journalister forstod – og endnu færre offentliggjorde – at sagen havde både en faglig og en politisk side med hver sin logik...

I proceduren i Østre Landsret i 1995 forstod også kun få af journalisterne, at bløderadvokatens procedure var rettet mod både dommeren som mod pressen. Men først efter statsadvokatens afsluttende bemærkninger dæmrede det måske, at bløderne ikke havde en fagligt stærk sag. Offentligheden havde fået et andet indtryk, og blev forbløffet, da højesteret gik bløderne imod. En umiddelbar konklusion blev derfor, at retssystemet og sundhedsmyndighederne var sammen-

svorne. Offentligheden var chokeret og politikerne valgte at give efter for denne offentlige indignation, som også blev pressens drivkraft. Sagen blev landet politisk ved at politikerne i tillæg til, at de havde tildelt bløderne den største godtgørelse, der nogensinde er tildelt en patientgruppe i dansk historie, skabte en bløderfond på knap 20 mio. kr.

Da Højesteret senere stadfæstede sine vurderinger i oktober 1996 blev det knap nævnt i pressen.

Ændret scene for politik og journalistik

Blødersagen indikerer ændringer af den politiske scene og den mediemæssige, konstaterer Albæk: På den ene side havde Danmark indtil 1973 et stabilt 4-parti-system, som pludselig blev til et mange-parti system, hvor partierne og enkeltpolitikere søger synlighed i enkeltsager. Og massemedierne – især TV – forcerer denne tendens ved at fokusere på isolerede, let fordøjelige temaer, som helst har et element af konflikt og drama frem for mere overordnede og ideologiske politiske spørgsmål.

Også det administrative system er blevet mere følsomt overfor enkeltsager og pressen. Det har den positive effekt, at myndighederne har fået sværere ved at "fejfe ting ind under gulvtæppet".

Bagsiden for demokratiet er en ret stærk fokusering på enkeltsager. Det focus gør det vanskeligt for politikerne at se stort på enkeltsagerne over for den større sammenhæng og prioritering. De må ofte handle reaktivt og i øvrigt gøre sig klar til at bevæge sig videre til næste enkeltsag. Bagsiden er også, at pressionsgrupper – som fx. Bløderforeningen – har fået større indflydelse – især hvis de forstår at præsentere sig rigtigt i offentligheden.

Blødersagen er også et eksempel på, at fokuseringen på dramatiske enkeltsager medfører, at pressen suspenderer sin kritiske sans. Så snart en historie er blevet defineret som den-stærke-modden-svage tenderer hele pressen til at se sagen fra den side. Vinklingen af sagen bliver "smitsom". Suspensionen af kritik betyder også, at journalister er ude af stand til at tage deres vinkling op til revision, fx da det viser sig at bløderne faktisk fagligt set har "en dårlig sag", konkluderer Albæk.

"Som samfundsforsker er den interessante lære af blødersagen at pressen kan gå i 'selvsving'. Journalistikken får lov at leve sit eget liv uafhængigt af sagens fakta. Det betyder, at journalisterne har svært ved at tage deres egen sags-konstruktion til revision. Kommer der således retsager, som går imod journalisternes vinkling imod, så sorterer de det væk og bliver ved at køre på

deres vinkling..."

fortæller Albæk. "Problemet er, at journalistikken fortsætter i det spor, som den er begyndt i. Det medfører eksempelvis på direkte manipulation, fx i en DR-dokumentarudsendelse som hele befolkningen bag efter kan huske og som 'farvede' offentlighedens forståelse af sagen".

De professionelle sprog

"Nogle af forskerne kommer primært frem med deres viden i retssalen. Men forskernes viden, som gik imod pressens vinkling, kom ikke frem, fordi den ikke kunne bruges i dramatiserende-skandaløse fremstillinger".

Albæk mener ikke, at specialister med indsigt i sagen kunne have intervenseret i pressens ensidige tilgang i blødersagen. De professionelle svarede fagligt på det, de blev spurgt om, men kunne ikke af egen drift gå ind og korrigere pressen:

"De professionelle – her sundhedsmyndighederne – har ofte et problem. De taler ud fra en faglig logik, men deres sprog er et helt andet end befolkningens. Myndighederne må blive bedre til at udfylde det tomrum", siger han og anfører som eksempel: "Forskerverdenen tænker i sandsynligheder, dvs. hvad er en acceptabel standard eller sygdomsrisiko. Almindelige mennesker tænker i et ja eller nej, når det gælder deres egen risiko for at blive syg.

Det er forskernes opgave at formidle en sådan risiko, så det bliver forståeligt: Sandsynlighed betyder, at du har en risiko for at blive syg, men det vil sjældent ske i praksis..."

De professionelle må blive bedre til at oversætte den videnskabelige sprogbrug, så fakta ikke bliver brugt til noget forkert, fx at pressen dramatiserer eller skriver de historier, som befolkningen gerne vil læse, siger han.

Bedre evner til at formidle er ikke den eneste løsning. Myndighederne må også være kvikkere til at rykke ud med oplysninger ala "Vi ved ikke nok om problemet i øjeblikket, men vi tager det alvorligt og undersøger det" i stedet for, at lave redninger på målstregen, hvor offentligheden står tilbage med det indtryk, at noget er blevet holdt skjult!

Efter Albæks opfattelse er det ikke tilfældigt, at blødersagen

Lektor Erik Albæk

skabte så stor blæst, for sundhedsvidenskab har befolkningens interesse i højere grad end anden videnskab. En nylig undersøgelse (Danskernes opfattelse af forskning fra Analyseinstitut for Forskning 1998/1) viste således, at mens 66 pct. af de adspurgte markerede, at de interesserer sig for sundhedsvidenskab, 23 pct. interesserer sig for naturvidenskab og så er der kun 8-9 pct. med interesse for samfundsvidenskab og humaniora.

Samspil mellem forskning og politik

"Den politiske proces skal bruge forskningen som et input blandt en række andre", siger Albæk og afkræfter dermed, at (samfunds-) forskere skulle have en helt særlig rolle og et helt specielt ansvar.

Albæk advarer mod en tankegang om, at samfundsforskere skulle vide mere end andre: *"Konsekvensen kan være en uheldig planlægnings-tankegang, hvor man får helt forfærdelige sy-stemer ud af det. Hvis eksperter*

alene bestemmer bliver det teknokratiske beslutninger. Når der træffes beslutninger i samfundet, skal det derfor styres af en politisk logik – ikke en videnskabelig", siger lektoren

Specialister har en fremtrædende plads i medierne og indgår som rådgivere for politikerne. Men det er ikke forskningen, der driver de politiske beslutninger: *"Selvfølgelig skal politikerne benytte den (empiriske) viden, som forskere kommer med, men politikerne må ikke ændre kurs – fx i arbejdsløshedsspørgsmål – fordi der kommer et enkelt forskningsresultat i en bestemt retning. Politiske beslutninger om reformer må tages, når den gængse viden ændrer sig over tid; når vores opfattelser redefineres. Men det er en lang proces, såvel i forskning som i politikken".*

Forskere må heller ikke foregøgle sig, at deres forskning skal føre til en ændret politik: *"Det er ikke os, der skal være politikere. Det bedste man kan gøre for at udbrede kendskabet til ens forskning er at få nogle til at lytte. Men hvad ens forskning så 'bruges' til,*

er det ikke vores opgave at styre. Og der må man også gøre sig klart, at der ikke er noget galt i, at vi ikke kan styre den proces ud over, at man formidler sin forskning på en redelig og fyldestgørende måde. Og her skal vi forsere være opmærksomme på problemet med den videnskabelige sprogbrug, at vi gør os forståelige for dem, som kan bruge vores forskning".

Krav om formidling af forskningen

Forskere stilles ofte over for krav om formidling af forskningen. Skatteyderne betaler, og har derfor krav på at få at vide, hvad forskerne laver!

"Det lyder jo meget rimeligt. Men jo mere jeg tænker over det, jo mere skeptisk bliver jeg egentlig over for håndfaste krav om, at forskning skal formidles. Vel har den offentligt ansatte forsker en forpligtelse, men det er et meget stort generelt krav at stille, at vi under alle omstændigheder skal formidle til Maren i Kæret, så forskningen bliver forståelig og

kendt. En ting er, at Maren i Kæret faktisk er ligeglad med meget af forskningen. Et andet element er, at forskeren er nødt til at opretholde sin videnskabelighed, og det er ikke altid foreneligt med formidlingen, for den skal være interessant og forståelig. Men det skal altså ske uden at forskningsindsigt bliver udvandet eller går på kompromis ..."

Det er ikke et nødvendigvis et succes-kriterium at komme på forsiden af Jyllandsposten. Det er langt vigtigere, at forskeren nøje specificerer, hvem der skal have noget at vide og gennem hvilke fora.

Albæk mener dog, at specialisten har den forpligtelse såvidt muligt at forebygge, at noget ikke bliver misforstået: *"Det forpligter at tænde de røde lamper, hvis du mener, at der er noget galt. Men det er en forpligtelse, man har som borger til at deltage i den offentlige debat, og ikke en særlig forpligtelse, du har som forsker. Det vil sige, at du også har retten til at lade være med at deltage ..."*

jø

KVINDER RAMMER ET GLASLOFT

Universitetet er præget af en gradvise ophobning af små forskelle i evaluering og behandling af kvinder. Det akkumulerer en stor ulighed med tiden, hævder amerikaneren VIRGINIA VALIAN. Amerikanske forsøg viser omvendt, at kvindernes muligheder forbedres i takt med en større viden om, hvad der skal til for at opnå advancement

En sandfærdig historie om et naturvidenskabeligt institut ved et anset universitet anno 1990 viser, hvordan køns-skemabestemte forventninger (jf. eng. gender schemas) kan påvirke en kvindes karriere i negativ retning:

En nyansat kvindelig forsker og underviser med nyhvervet ph.d.-grad holder møde med sin institutbestyrer - en mand - om hvilke undervisningsopgaver, hun gerne vil påtage sig. Hun er opsat på et omfattende introduktionskursus i forelæsningsform. Institutbestyreren siger nej, hvilket begrundes med, at de studerende næppe vil acceptere en kvindelig lærer i netop den sammenhæng. Kvinden presser forsigtigt på. Hun mener, at hun godt kan klare opgaven og vil i det mindste gerne prøve.

Institutbestyreren tør ikke løbe nogen risiko og tildeler hende i stedet et laboratoriekursus. Det er kvinden ikke tilfreds med, laboratoriekurser er tidskrævende, og som ung nyansat har hun brug for så meget tid som muligt, for at hun kan udvikle sin forskning og forberede publikationer, for kun på den måde kan hun opnå advancement og fastansættelse. Og som landet ligger, bliver konkurrencen om de faste stillinger både benhård og uretfærdig. En mandlig kollega - ligeledes med nyhvervet ph.d. - tildeles forelæsningskurset, og han får dermed mere forskningstid end hende...

Eksemplet giver et godt billede af de mange forskellige kræfter - især de kønsbestemte forventninger - der tilsammen kan gøre det ekstra svært for kvinden. Institutbestyreren tror, han handler på objektive grundlag, når han henviser til de studerendes præferencer, og mener, at han dermed holder en beskyttende hånd over et vigtigt kursus. Mødet giver ham ikke anledning til at tro, at beslutningen er uretfærdigt påvirket af kønsskemaet. Derudover har mødet på uheldig vis skabt præcedens, idet institutbestyrerens ubevidste synspunk-

ter om kvinder er blevet aktiveret og kædet sammen med den nyan-satte kvinde. Fremover er det sandsynligt, at han vil reaktivere disse synspunkter, hver gang han skal evaluere hende. På en måde er hun allerede dumpet til prøven, fordi han allerede nu har kategoriseret hende som uegnet i forelæser-rollen.

Glasloftet, som altså er den gængse betegnelse for de subtile skævheder, der i institutions-sammenhæng forhindrer kvinder i at nå toppen, holdes på plads af bl.a. kønsskemaer. Men også en anden faktor er på spil, som bidrager til, at glasset forbliver intakt, nemlig den gradvise ophobning af små forskelle de evalueringen og behandlingen af mænd og kvinder.

Et nyttigt begreb inden for sociologien er akkumulering af fordele og ulemper. Det antyder, at fordele - ligesom renteindtægten af investeret kapital - efterhånden vokser, og at ulemper - ligesom renter af gæld - også hober sig op. Selv meget små forskelle i, hvordan man behandler folk, kan med tiden give anledning til store diskrepanser i forhold til løn, advancementshyppighed, og prestige. Det er uretfærdigt ikke at tage sig af selv tilsyneladende ubetydelige tilfælde af gruppebaseret forskelsbehandling, fordi de tilsammen medfører betydelige uligheder.

En computermodel over fremfremmelser på en hypotetisk virksomhed giver et overbevisende billede af de vidtrækkende kumulative virkninger af selv de mindste skævheder. I 1996 skabte psykologerne Martell, Lane og Emrich en model over en virksomhed med en hierarkisk inddeling over otte niveauer, hvor medarbejderne på laveste niveau bestod af lige dele kvinder og mænd. Modellen gik ud fra, at en vis procentdel af de ansatte med tiden ville opnå advancement fra et niveau til det næste. Derudover postulerede man en minimal forfremmelsesfortrin til mændene på kun 1 procent. Efter en lang række simulerede forfremmelser bestod det højeste niveau i hierarkiet af 65% mænd...

Statistikker om kvinders prog-

ression i professionerne støtter idéen om, at en række små nederlag - som f.eks. ikke at få tildelt en god opgave - resulterer i en stadig voksende kløft, hvad angår advancementsmuligheder. På alle niveauer inden for den akademiske verden gælder det, at kvinder uanset fag i gennemsnit får mindre i løn end mænd. Desuden har ulighederne progressiv karakter: forskellen er mindre på adjunkt-niveau (jf. *assistant professor*) end på professorniveau.

Iden akademiske verden, ligesom i erhvervslivet og i juraen - kan samspillet mellem løn og anciennitet medføre uklare sammenligninger mellem mænds og kvinders indtjening. Et mere informativt billede bygger på sammenligning af ligemænd. Men er mandlige professorer - ligesom mandlige advokater - i gennemsnit ældre end deres kvindelige modparter, så har de også mere erfaring og oppebærer en større løn. Derfor kan sammenligninger på de højere anciennitetsniveauer overvurdere lønforskelle.

På de lavere trin, kan sammenligning af tilsyneladende ligemænd imidlertid virke stik modsat, altså ved at undervurdere lønforskelle. Da mandlige adjunkter avancerer hurtigere end kvindelige adjunkter, vil de lavere trin ikke blot omfatte yngre mænd og kvinder, men også forholdsvis ældre kvinder, der ellers burde være avanceret. De mest retfærdige sammenligninger gøres på grundlag af data vedrørende lønniveauer hos mænd og kvinder med samme antal år siden afsluttet eksamen eller med samme antal års erfaring - uanset stillingsniveau.

En undersøgelse foretaget i 1996 (National Science Foundation) tabulerede sådanne data fra 1993. Således indleder de yngste kvindelige ph.d.'er fra **ingeniør- eller naturvidenskab** (kandidatår 1992) karrieren på stort set lige fod med mændene, men de må forvente at miste den lighed allerede tre år efter ph.d.-gradens erhvervelse, mens kvinder fra

kandidatårgangen 1982 kun tjener 90 pct. af mændene.

Et andet udsnit af mandlige og kvindelige forskere, som skulle repræsentere den gruppe, der udviser forskning af særlig høj kvalitet tidligt i karrieren, blev fra 1987 frem til 1990 fulgt af sociologen Gerhard Sonnert og fysikeren Gerald Holton (Harvard). Der var tale om meget prestigefyldte stipendier, befandt de mandlige og kvindelige stipendiatere sig stort set på samme niveau, hvad angår uddannelse, erfaring og præstation, da den akademiske karriere indledtes. Ikke desto mindre var det - med undtagelse af biologer - sådan, at de kvindelige stipendiatere var mindre heldige med at stige i graderne end de mandlige. Fx haltede de kvinder, hvis ph.d.-grad blev erhvervet i de fysiske videnskaber (matematik og ingeniørvidenskab) efter 1978 næsten et helt trin efter mændene, mens kvinder i de sociale videnskaber befandt sig mere end 3/4 af et trinniveau bagud.

Kvinderne i Sonnerts og Holtons stikprøve var noget mindre produktive end mændene, men også da man undersøgte produktiviteten var det kvinderne (dog igen med undtagelse af biologerne), der befandt sig på de laveste trin i stillingshierarkiet i forhold til sammenlignelige mænd.

Årsagen til, at unge kvindelige og mandlige **biologer** klarer sig lige godt kendes ikke. En mulig forklaring stammer fra en undersøgelse lavet af Sonnert i 1995, hvor senior-biologer evaluerede en gruppe yngre forskere efter et fire-pointssystem. Selv om de ikke var blevet bedt om det, tog seniorforskerne implicit højde også for *kvaliteten* af de publikationer, der blev evalueret. Kvinderne opnåede lidt bedre evalueringer end mændene, men forskellen udvikledes lige så snart, at man så bort fra citationshyppighed. Samlet peger dataene på, at biologernes evalueringer er mere kvalitetsafhængige end i andre videnskabelige miljøer, og at forskellen er medvirkende til, at kvinderne indhentede mændene.

Den akademiske verdens vil-

kår gælder i endnu højere grad i erhvervslivet. En undersøgelse af 799 af USA's største industri- og servicevirksomheder foretaget af det amerikanske blad *Fortune* i 1990 viste, at kun nitten kvinder - mindre end en halv procent - figurerede på listen over de mere end 4.000 højstlønnede erhvervsledere. Hvad angik præstation, var det som i universitetsverdenen sådan, at mænd og kvinder klarede sig lige godt. Ser man bort fra alle andre faktorer, så spiller køn tilsyneladende en nøglerolle med hensyn til folks muligheder for at komme videre.

Uligheden mellem mænd og kvinder i de liberale erhverv forsvinder ikke af sig selv. Den ujevne hverken af den almindelige økonomiske udvikling eller af kvindernes tilegnelse af flere og bedre færdigheder. Selvfølgelig er det nødvendigt med færdigheder, hvis man vil have succes, men det er ikke nok i sig selv til at garantere lighed!

Positiv særbehandling, lovgivning og civile søgsmål er og bliver vigtige midler til at opnå ændringer på arbejdspladsen. Men kønsskemaernes flyg-

tige beskaffenhed kræver også mere spidsfindige tiltag. Den vigtigste løsningsmodel er i det hele taget at forstå kønsskemaernes væsen - hvordan de opstår, hvordan de virker, hvordan de forvrænger folks forhåbninger og forventninger. Med den viden kan mænd og kvinder begynde at finde metoder til, at de kan neutraliseres.

På **Johns Hopkins University School of Medicine** i Baltimore iværksatte man for få år siden et heldigt gennemført langsigtet projekt. På universitetshospitalet over hele USA er kvinder underrepræsenteret på de højeste stillingstrin. På baggrund af en intern rapport, der fremviste dokumentation for lavere lønninger og en lavere avancementshyppighed for kvindelige fakultetsmedlemmer på Johns Hopkins medicinske institut, nedsatte institutbestyreren - en mand - et udvalg med henblik på at forbedre kvindernes status.

Udvalgsmedlemmerne fandt ud af, at kvinderne indstilledes til avancement senere end deres mandlige kolleger. Problemet syntes at have mange facetter - fra evaluatorens manglende

evne til at identificere kvalificerede kvinder til uvidenhed hos kvinderne om avancementskriterierne. Løsningsforslaget sigtede på at ændre alle disse facetter. Hvert enkelt kvindeligt fakultetsmedlem (senere kom turen til mændene) blev **evalueret på år-s-basis** og modtog derefter en eksplisit situationsrapport. Der blev indført møde en gang om måneden for at give kvinderne konkrete **oplysninger om karrier-udviklingsmuligheder**, og hvordan eventuelle problemer kunne imødegås. Disse møder var der behov for, bl.a. fordi vejlederne for de yngre mandlige medarbejdere hyppigere end, det var tilfældet hos kvinderne, rådgav sådan.

Et yderligere tiltag bestod i at undervise seniormedlemmerne af fakultetet i, hvordan de skulle fungere som **vejledere uden at forskelsbehandle**. Udvalgsmedlemmerne var nemlig fx blevet gjort opmærksom på, at vejlederne formelt inviterede yngre mandlige fakultetsmedlemmer til at fungere som ordstyrer ved konferencer - og dermed opnå offentlig eksponering - seks gange hyppigere end, de inviterede yngre kvindelige fakultetsmedlemmer.

Inden for fem år fik Hopkins-

programmet betydelig succes: I 1990 var der kun fire kvindelige lektorer (*associate professors*); inden udgangen af 1995 var der seksogtyve. Fremgangen skyldtes ikke revidering af avancementskriterierne; det nye **var kvindernes større viden om, hvad der skulle til for at opnå avancement**: I 1990 oplyste kun 26 procent af kvinderne, at de fik vejledning om kriterierne, men i 1993 var tallet steget til 46 procent. Det er sandsynligt, at viden om avancementskriterier bidrager til, at kandidaterne tilpasser deres adfærd i forhold til kriterierne. Imidlertid må man også være opmærksom på, at godt halvdelen af kvinderne endnu ikke havde fået besked om, hvordan man avancerede gennem systemet...

Johns Hopkins-programmet viser, at institutioner - med tilstrækkelig stor indsats - kan forhindre, at kvindelige medarbejdere kommer til at sidde fast i deres professioners sumpområder. Men programmets begrænsninger peger på, at der også er behov for initiativer, der mere direkte sigter på kønsskemaer, f.eks. efteruddannelse af vejledere i ræsonnement og bedømmelse.

Medmindre både kvinder som mænd forstår, hvordan kønsskemaer udgør et klods om benene på kvinder, kommer kvinderne aldrig til at få de positive evalueringer, deres arbejde fortjener. De vil til stadighed få mindre end det rimelige - og deres progression gennem systemet vil fortsat foregå i pinligt langsomt tempo...

Kilde: THE SCIENCES, januar/februar 1998

Virginia Valian er professor i psykologi og lingvistik ved Hunter College og City University of New York Graduate Center, New York City. Artiklen, som her bringes i uddrag, bygger på hendes bog **WHY SO SLOW? THE ADVANCEMENT OF WOMEN** (udkommer januar, MIT Press).

Oversættelse i uddrag: *Martin Aitken*

- har visse ligheder med en jobsamtale, men der er også afgørende forskelle, siger adjunkt, der lavede ph.d.-projekt om jobsamtalen

“**D**en ideelle udviklingssamtale i forskningsverdenen – hvor lederen ofte er valgt – foregår i en afslappet atmosfære, hvor begge parter får stillet spørgsmål og krav til hinanden. Samtalen må ikke være eensidig, og styres alene af lederen. Den skal være forberedt, uden at der lykkes af for spontanitet. Og der ligger en dagsorden, som begge parter har været med til at formulere. Det skal være åbenbart, hvilke ’succeskriterier’, der gælder – og dagsordenen må ikke være underforstået, for det skaber utryghed og giver en dårlig samtale ...”

Jann Scheuer har netop udgivet bogen **”Den umulige samtale”** om sprog, køn og magt i jobsamtaler, og han kan snildt overføre nogle af sine indsigter på de ”udviklingssamtaler”, som nogle institutter gennemfører i disse år.

Scheuer – cand.mag. i dansk og datalogi – mener, at sammenligningen mellem jobsamtalen og udviklingssamtalen er relevant.

”Kravet om at ’konstruere vi-den’ vil være det samme. Ansøgeren / den ansatte skal fremstå som motiveret og entusiastisk., og der konstrueres et udviklingsperspektiv, hvor virksomhed og ansøger / den ansatte bevæger sig hen mod det samme.

Samtalen skal føre derhen, at parterne spørger: ’Hvor kan vores forhold udvikle sig hen’? Og der vil være et succeskrav fra begge parter, at uden opstilling af udviklingsperspektiv, som begge parter er indforstået med, så er samtalen mislykket’.

Ligeværdige samtaler?

Idealtilstanden – og illusionen – i en samtale er ”ligeværdighed”. Det er et forhold, hvor begge parter har lige meget at byde på og lige ret til at stille krav. Sådan er virkeligheden imidlertid ikke.

Overordnet mener Scheuer, at ”udviklingssamtalen” på forskerarbejdspladser har nogle af de samme kendetegn som jobsamtalen.

Det er asymmetriske samtaler, fx hvad angår samtalerens dagsorden: Den ene part kan bestemme dagsordenen, mens den anden kan

forsøge at forudsige den.

”Jobsamtalen er præget af, at ansøgeren gerne vil have jobbet, og at betingelserne for jobbet re-præsenteres af ansættelseslederen. En udviklingssamtale foregår – på trods af lighedsideal – ikke mellem personer ’på lige fod’. Lederen repræsenterer systemet, og har som sådan ’magten’, mens det for den ansatte kan komme til at handle om at legitimere sig: ’Jeg har det godt i ansættelsesforholdet og jeg har selv styr på mine udviklingsperspektiver’...”

Den valgte leders betydning

Men der er en stor forskel på jobsamtalen og ”udviklingssamtalen” derved, at fx på universitetet er lederen valgt bl.a. af den, som er til ”udviklingssamtale”:

”På universitetet kan der være en stor bekendt-hedsproblematik, hvor parterne kender hinanden som kolleger i tyve år, og hvor man ved, at der er grænser for, hvor meget parterne kan styre hinanden. Der er en valgt leder og man skal passe på ikke at gå for tæt på hinanden. Man har en forhistorie sammen, og man skal jo også være kolleger dagen efter. Der er altså ting, der kan komme på dagsordenen og ting som ikke kan. ...”

Hypotetisk – for Scheuer kan ikke pege på konkrete tilfælde – kan han forestille sig, at der kan opstå konflikt, hvis bestemte ting tematiseres: Det kan være, at een har svært ved at gøre et forskningsprojekt færdigt. Det kan være forbundet med pine og personligt nederlag at bringe det på bane. Og for lederen betyder det ikke så forfærdelig meget at styre udenom, fordi den pågældende lærer ellers passer sin undervisning osv.

Bekendthedsproblematikken kan godt spille en afgørende rolle i praksis:

”Parterne er jævnaldrende og kender hinanden godt. De er begge etablerede. Og lederen ved godt, at den som er til samtale ofte er specialisten på sit felt, hvorfor det er vanskeligt at føre en faglig diskussion. Herved kan der være en tendens til, at der etableres et ’rollespil’. Det kan

godt føre til en noget fastlåst samtale, som man ikke kan kommunikere sig ud af. Og det gøres ikke bedre af, at det i den verden kan være utroligt diffust, hvilke krav der stilles til de ansatte”.

Men omvendt kan det godt føre til noget positivt, hvis parterne på forhånd har gjort sig klart, hvilke forventninger, man har til hinanden.

Men han understreger, at der er en afgørende faktor som kan præge samtalen: At lederen optræder som repræsentant for institutionen, mens den der er til samtale kun repræsenterer sig selv. ”Og derfor er det lederen, der har magten i den konkrete samtale. Han eller hun kan sætte dagsordenen og definere succes-kriterierne ...”

Mens mange af de nævnte forhold gælder for de ældre medarbejders forhold til hinanden, så ser Scheuer færre problemer, når det gælder de yngre medarbejdere: Han – adjunkt på Institut for Dialektforskning ved KU – har dog aldrig selv været til en udviklingssamtale: ”Forskere er

jo uvant med at blive stillet til regnskab på den måde. Men personligt synes jeg, at det kunne være spændende. Det kunne give klare linier for, hvilke krav instituttet stiller det os. Og hvis man kan honorere dem, kan samtalen da blive sjov ...”

Samtalen er et magtforhold

”Samtale er en forhandling om virkeligheden. Parterne bygger på en masse forantagelser. Det er ligesom isbjerge, hvor kun en tiendedel ligger fremme. Derfor må man aflæse, hvad folk siger for at kende alle forantagelserne: Om de underliggende værdinormer, om virkelighedsopfattelse osv. Magtforhold i samtaler handler om, hvem der har patent på virkeligheden”.

Det giver sig udslag i, at familien har sit ”værdisæt” ved middagsbordet. Man skal tale på en bestemt måde; i familien er det ofte faderen, der ’slår de andre over fingrene’ gennem sproget. Og i jobsamtalen er det virksomheden, der har patent på, hvad arbejde er for noget og hvilke ar-

bejdsprocesser der er de interessante, siger Scheuer.

Der er en risiko for, at parterne gennemspiller et ritual, der hører til. Ritualets funktion skal simpelthen være, at begge bevarer deres værdighed, siger Scheuer.

"Der er et moment af ritual i enhver samtale. Det vigtige er, at disse præmisser bliver så klare som muligt. Ved jobsamtaler er der det element af ritual, at virksomhederne opfører sig, som om de har "gæster": Der bydes på kaffe og der skiftes mellem faglige og personlige samtaleemner. Og selv om vært og gæster almindeligvis har lige ret til at definere samtalen, så er det jo virksomheden, der har retten til at definere, hvad "værdierne" i samtalen skal være".

"Den umulige samtale"

Jan Scheuer har netop fået udgivet sit ph.d.-projekt i bogform. Han har undersøgt ansætteres og ansøgers sproglige handlen og sproglige adfærd i jobsamtaler bl.a. gennem deltagerobservation. Bogen hedder "Den umulige samtale": *"Titlen spiller på tyrkertroen på, at "samtale fremmer forståelsen" – jf. TV-reklamen for teleselskabet Mobilix. Det er en køn og sympatisk – og naiv – ide, at når bare vi taler sammen, så kan vi godt forstå hinanden. Virkeligheden er imidlertid ofte en anden. Der er ofte noget som "forstyrrer" dette ideal",* forklarer Scheuer.

Han tilføjer dog, at titlen og bogen ikke skal læses sådan, at jobsamtaler er noget skidt og at man burde "jobteste" i stedet for. Det mener han ikke: *"Det er ikke sådan, at jobsamtaler aldrig kan lykkes, man skal bare have en kritisk distance til, hvad der foregår. Og så har jobsamtaler har et meget mere sympatisk element end tests. Min pointe er nærmere, at man skal forberede sig godt, og have en kritisk distance til, hvad der foregår".*

Jobsamtalen skaber viden – den afdækker ikke viden

Jann Scheuer konkluderer i ph.d.-projektet, at jobsamtalen ikke er en objektiv udvælgelsesproces, og det er der nok heller

ingen af deltagerne, der tror, at de er eller mener, at de skal være. I jobsamtalen spiller kemi en fremtrædende rolle, og alle parter er formentlig enige om, at jobsamtalens essens er en kombination af objektiv og subjektiv måling. Jobsamtaler er nemlig ikke en udveksling af information alene, men en kulturel handling, hvor det afgørende er, at formuleringen af ord er et velfungerende bidrag til den praksis, der er i gang. Parterne udfører de adfærdspraksis'er, der umiddelbart byder sig til. Og den, som bedst formår at indgå i dette sproglige og kulturelle spil, får jobbet.

Undersøgelsen er en kritik af jobsamtaler, og kritikken går på, at ansætterne i for lille omfang er opmærksomme på den kulturelle indflydelse. De sociale kategorier – køn, ansøgerens baggrund og livshistorie – får en uhenigtsmæssig indflydelse på jobsamtalens udfald. Ansætterne tager ikke højde for, at kulturen giver mulighed for en ageren i jobsamtalen, som faktisk ikke er befordrende for undersøgelsen af ansøgerens kompetence. Jobsamtalen er i den forstand en teknik til at producere viden, og ikke en teknik til at afdække viden.

"Ansøgeren går ind i jobsamtalen og fortæller sin karrierehistorie, så den peger direkte frem mod det udbudte job. I den proces bliver der pyntet og omdigtet på historien, så den passer til netop det job. Karrieren ser således ud til at være gået opad i lige linie mod netop det job i det firma.

Hvis livshistorien konstrueres godt nok – og ansøgeren fremstår engageret og entusiastisk osv. – så det ser ud til at ansøger og job passer sammen, så er det noget, som er lavet i samtalens forløb. Samtalens funktion er i den forstand at bringe parterne sammen, og så må der gerne konstrueres undervejs"

JØ

Jann Scheuer: Den umulige samtale – sprøg, køn og magt i jobsamtaler (Akademisk Forlag, 1998)

AFVISNINGEN

Instituteder og lektor Karsten Ipsen har et alvorligt møde med instituttets grå eminence, den ambitiøse og faglige hardliner, professor Helmuth Christophersen, som er formand for et bedømmelsesudvalg, der har afvist en doktorafhandling fra en af de andre ansatte, Henning Birk. Uddrag af pseudonymet Arne Ossians krimi, hvor universitetsintriger spiller en hovedrolle

Helmuth, det er lidt kedeligt. Der er kommet en klage over dig.

- En klage?

- Ja, jeg har den her. Underskrevet af et helt hold. De skriver at du holder forelæsninger på den gammeldags måde og nægter at gå i dialog med eleverne.

- Du mener formodentlig de studerende, sagde Helmuth irriteret.

- Ja ja. De studerende. Der står noget om åndelig grusomhed. Flere har forladt holdet, men resten har besluttet at blive og tage udfordringen op, ja det står der altså.

Helmuth Christophersen kastede et blik på papiret som Karsten Ipsen holdt frem og rakte det så tilbage:

- De ved ikke hvad det vil sige at gå på universitetet. De tror de går i skole.

Karsten så vurderende på Helmuth:

- Ved du hvad: Næste gang du har dem, så sæt dig ned imellem dem og få jer så en rigtig god snak om hvordan I har det i klassen. Det har hjulpet mig mange gange.

Helmuth C. slog højre hånd ned i sine papirer så det gav et klask. Karsten Ipsen blinkede nervøst..

- Jeg har travlt. Du ved godt at jeg ikke gider bruge tid på den slag pjat.

- Ja, desværre, Helmuth, men prøv nu alligevel at snakke med dem, vil du ikke nok? Så godt du kan. Så lader jeg i mellemtiden som om jeg slet ikke har fået en skriftlig klage endnu.

Helmuth drejede hovedet til venstre og så ud af vinduet. Han hvilede albuerne på bordet og foldede hænderne foran sin højre kind. Hans store doktorring af massivt guld på højre pegefingert strøg mod huden på kinden mens han næsten umærkeligt bevægede hovedet rytmisk.

- Jamen, så er det en aftale. Det er tit der skal så lidt til for at få ryddet misforståelser af vejen, sagde Karsten Ipsen.

- Og for resten du, så er der også lige en anden ting: Henning Birks doktorafhandling.

- Forslag til disputats, rettede

Helmuth uden at dreje hovedet.

- Nåh ja.

- Forskellen er vigtig!

- Ja ja. Hans kone er ringet og sagt at den var helt gal med ham. Jeg lovede at gøre hvad jeg kunne. Ærlig talt: Det hun læste op for mig fra jeres bedømmelse var sandelig stærke sager. Var det nu også nødvendigt?

Helmuth Christophersen stirrede vantro på ham.

- Hva' i helvede? Skal konerne nu til at bestemme om mændene skal være doktorer?

- Nej, selvfølgelig ikke, Helmuth. Nu må du ikke misforstå mig.

- Hvis først vi begynder at sænke vores krav til den videnskabelige kvalitet, så kan vi lige så godt nedlægge hele universitetet. Det er i forvejen galt nok: et tredjerangs socialdemokratisk universitet.

- Årh, nu overdriver du vist, Helmuth!

- Afhandlingen var under niveau. Jeg var enig lige fra begyndelsen, og de andre i bedømmelsesudvalget blev efterhånden enige med mig da vi fik det diskutere grundigt igennem. Langt under niveau. Helt håbløst. Og så efter alle de år!

Helmuth lo fortvivlet.

- Ja, ja, men prøv nu at tale lidt med ham. Kvalitet er jo så mange ting. Hans kone var meget bekymret. Fortæl ham hvordan den skal laves om, så den er god nok. Vil du ikke nok?

Helmuth sukede og drejede hovedet mod Karsten:

- Jeg ved godt at mange på instituttet ikke kan fordrage mig.

- Årh, Helmuth...

- Joh, det mærker man. Og det gør faktisk ondt. Hver gang jeg har siddet i et bedømmelsesudvalg og sagt sandheden om en middelmådig afhandling eller person, hver gang jeg har gjort min forbandede pligt som ansvarlig for videnskabelig anstændighed, så bliver jeg forfulgt og bagtalt: Der kommer trusselsbreve, telefonen ringer med mærkelige stemmer og den almindelige sladder gør mig til en mere og mere ensom mand. Du som repræsenterer instituttet burde dog i det mindste støtte mig. Kan du

ikke forstå at det er i instituttets og hele universitetets interesse at vi ikke hele tiden går på kompromis med kvaliteten – også selv om der er nogle der bliver "kede af det"?

- Jamen Helmuth, jeg støttet dig fuldt ud, men synes du ikke at det ville være kedeligt hvis Henning Birk brød sammen og vi helt mistede ham?

- Hvis Henning Birk ikke kan tåle at høre sandheden om sig selv, så er han helt uegnet til som forsker at finde den objektive sandhed om noget som helst.

- Han er en god lærer og meget afholdt af kollegerne, indvendte Karsten.

- Er der mere? Spurgte Helmuth Christophersen hovedrystende og så ned i sin bunke med stipendieansøgninger.

- Ja, faktisk er der mere. Noget som jeg igennem længere tid meget gerne har villet drøfte med dig.

Helmuth så medlidende på ham.

- Rektors nye interne satsningsområde "Det demokratiske universitet". Du har sikkert læst om det i Universitetsavisen. Det skal følges op lokalt på institutterne. Her på instituttet havde jeg bl.a. tænk mig en serie "Gå hjem" - arrangementer. Og her er det at du som en af vores internationalt mest kendte og værdsatte professorer kunne være hovedperson i et af arrangementerne. Det skulle handle om hvordan det var i gamle dage sammenlignet med nu.

- Det var dog en rædselsfuld ide!

Karsten Ipsen så ulykkelig på ham.

- Nej, egentlig ikke. Tænk på at mange af vores nye ansatte slet ikke ved hvordan det var tidligere. Hvordan man skulle stå på pinde for professoren og være taknemmelig for at få undervisning.

- Jeg vil ikke sidde og spille fransk klovn for øjnene af et helt tilfældigt sammenrend.

- Det er da ikke et tilfældigt sammenrend. Det er danskstuderende og dine kolleger og almindeligt interesserede. Det er alletiders chance for at de kan komme

til at lære dig at kende som du virkelig er.

- Du ved jeg er så inderligt imod alle den slags befamlinger.

Helmuth så appellerende på Karsten Ipsen som smilede tilbage:

- Årh, Helmuth, det kan af og til være nødvendigt at gøre noget nyt. Se bare på mig. Jeg var ikke mange sure sild værd da alle pegede på mig som institutleder, men jeg tog udfordringen op. Og nu opfordrer man mig hele tiden varmt til at fortsætte.

Helmuth rejste sig med knyttede hænder.

- Jeg kan ikke, råbte han så der røg små spytklatter ud over skrivebordet.

Han drejede sig vredt og åbnede vinduet. De friske lyde fra det travle danske forår bredte sig i lokalet. Helmuth stod med ryggen mod Karsten med hænderne hvilende på vinduets karm og stirrede ud over kolonifolket.

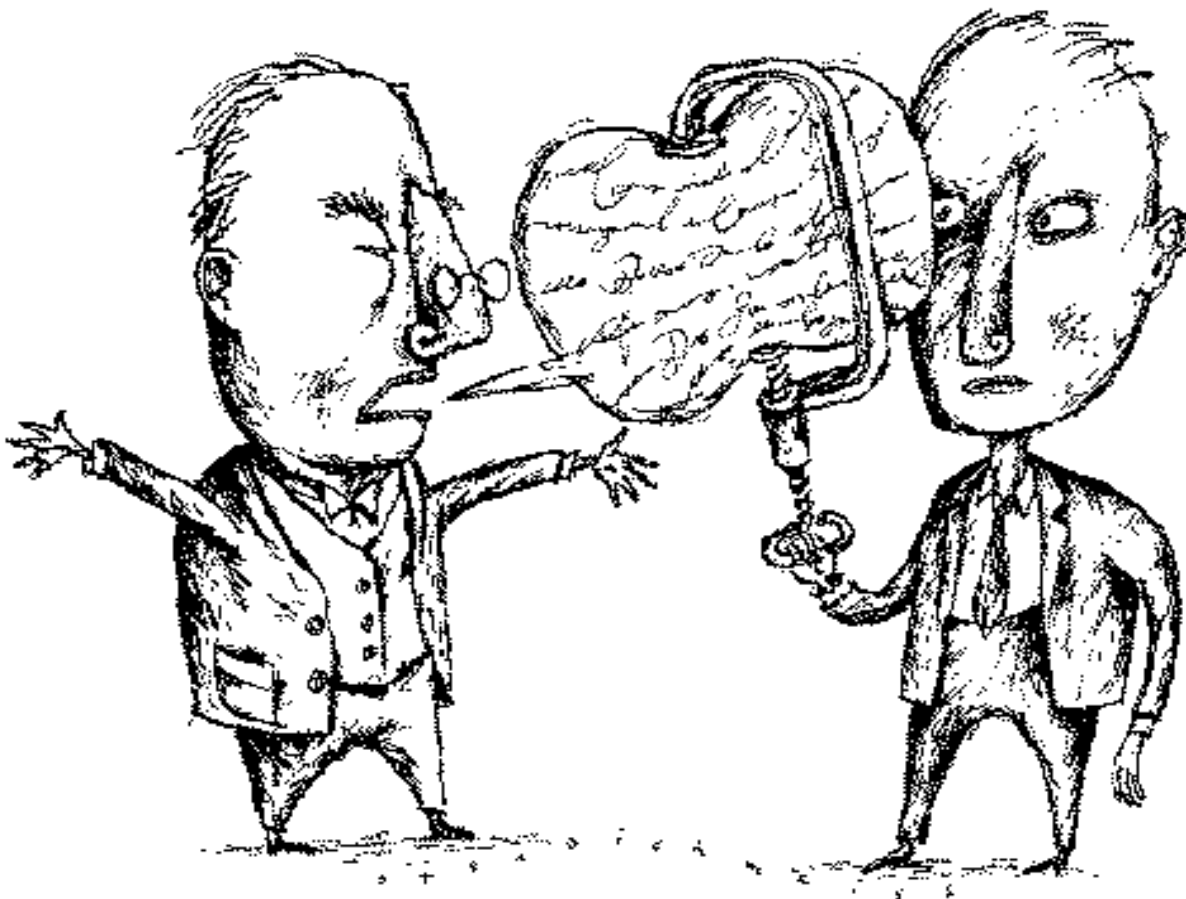
- Tænk over det, sagde Karsten og lukkede døren efter sig.

Da han havde taget et par skridt hen ad gangen tøvede han og stod lidt og tænkte sig om. Så nikkede han beslutsomt og var hurtigt henne ved Helmuth Christophersens dør igen. Han bankede og stak straks hovedet ind uden at vente på at få lov. Helmuth stod stadig henne ved vinduet. Han så overrasket op fra det tykke manuskript han var fordybet i og nu lod synke ned mod bordet. Karsten så straks at det var Henning Birks afhandling.

- Undskyld, men jeg syntes bare lige at jeg ville at min dør altid står åben, sagde Karsten smilende og nikkende. – Bare så du ved det.

Han lukkede døren.

På sin vej tilbage fra Helmuth Christophersen så han i det fjerne Henning Birk komme mod sig. Karsten Ipsen kunne ikke holde ud at tale med Henning Birk om alle hans problemer lige nu. Det eneste han havde lyst til var at sidde alene i et rum helt for sig selv uden telefoner og uden at nogen vidste hvor han var. Han tog sin universalsnøgle frem og bankede på en dør. Det var Albert Madsens og John Kjeldsens fælles kontor. Da det meget sjældent

blev brugt var det et sted hvor han ofte havde søgt frikvarter for de besværligheder som dagligt mødte ham.

Vi vil gerne tale med dig om din afhandling, som du jo nok kan forstå, sagde dekanen som var en høj, mager, vemodigt udseende mand med en monoton, blid stemme. Bag tunge, mørke briller med store glas et par følsomme øjne.

-Ja.

-Egentlig er det dybt beklageligt at vi overhovedet skal tale om det. Det bedste havde været at det aldrig var kommet så vidt.

-Er det nu ikke tilladt at indlevere afhandlinger?

-Dekan og prodekan lo mildt idet de så anerkendende på ham.

-Naturligvis er det tilladt at indlevere afhandlinger. Det står såmænd direkte i bestemmelserne at man kan, så det må vi værsgo at rette os efter. Det er ovenikøbet een af vores vigtigste opgaver: at vurdere afhandlinger og tildele grader.

-Eller ikke at gøre det. Men det kan vi ikke lide.

-Nej supplerede prodekanen. Vi kan absolut ikke lide ikke at tildele grader. Til gengæld elsker vi at tildele dem.

-Derfor kan vi ikke særligt godt lide når folk indleverer afhandlinger uden i forvejen at være sikre på at det giver en doktorgrad. Sådan noget skaber problemer. Og problemer har vi altid nok af i forvejen.

Både dekan og prodekan så appellerende på Henning Birk. Han

så undersøgende fra den ene til den anden nogle gange, men kunne ikke se nogen tegn på at de gjorde grin med ham. Tværtimod udstrålede de engagement og alvor. Han huskede at de havde været dekanpar en del år og regnede med at deres noget pædagogiske og overtydelige fremstillingsform byggede på mange års erfaringer med hvor meget en gennemsnitlig lektor forstod af fakultetets administrative problemer.

Henning Birk så ud ad vinduet på de grønne, aflomstrede kirsebærtræer i det stærke sollys.

-Jeg har gjort hvad jeg måtte gøre, sagde han med dæmpet stemme. Jeg har forsket flittigt i mange år og nu indleveret resultatet af mine anstrengelser til den højeste videnskabelige domstol.

-Nej se, her tror vi at du tager fejl, sagde prodekanen alvorligt. Når bedømmelsesudvalgets formand helt formelt giver dig det råd at trække afhandlingen tilbage, så bør du gøre det. Alt andet strider mod god tone.

-Helmuth Christophersens grundelser er så dårlige at jeg ikke kan andet end at appellere til højere instanser: Jer to, sagde Henning Birk som gik imellem dekan og prodekan.

-Det er præcis det der gør os så kede af det. Bedømmelsesudvalget har nu indsendt deres indstilling, hvor de afviser din afhandling i stærke vendinger. Vi vil derfor gerne opfordre dig til at trække den tilbage. Vi vil give dig endnu en chance for at gøre os glade.

-Og mange andre med os, indskød prodekanen som havde et

stort knippe nøgler hængende i bæltet. De raslede i takt med hans hurtige skridt.

-Hvis jeg trækker den tilbage bekræfter jeg rigtigheden af deres helt forkerte bedømmelse som er propfyldt med fejllæsninger af det jeg har skrevet og tyndbenet, enøjet argumentation. Det vil være en skændsel for universitetet, hvis jeg trak den tilbage på det grundlag.

Dekanen smilede lidende mens han vaskede hænder. Prodekanen rokkede hovedet fra side til side, idet han lavede grimasser med nedadvendte mundvige.

-Vi har et tilbud til dig: Træk den tilbage, og vi giver dig et helt års tid udelukkende til forskning.

Henning Birk stirrede på prodekanens glade, forventningsfulde ansigt over fremstrakte, åbne håndflader. Han mærkede vreden vokse i sig. Han havde givet år af sit liv for den afhandling, og den levede op til de højeste videnskabelige idealer for klarhed, nøjagtighed og fornuft. Hvordan kunne de forvente at han slog en streg over alt det for at score et undervisningsfrit år? Han så igen undersøgende på dekan og prodekan men kunne stadig ikke finde nogen tegn på deres ansigter og kropssprog på at de ikke var seriøse.

Så sagde han med dirrende stemme:

-Hvis afhandlingen afvises, kræver jeg at blive fyret.

Der jog et drag af smerte over dekanens ansigt, og han sagde hurtigt:

-Det kan vi ikke. Efter vores uofficielle opfattelse er din afhandling genial.

-Har du læst den?

-Jeg har læst bedømmelsesudvalgets indstilling. Eller en del af den.

jo

Ovenstående uddrag er uddrag af krimien: "Kong Klaks sten" (Forlaget Hovedland, 1998). Det er to ud af flere passager, som beskriver hverdagslivet på det humanistiske fakultet på KU:

Krimien er forfattet af Arne Ossian – efter sigende et pseudonym for lektor Klaus Kjølner, som også har skrevet efterskrift til krimien. Romanens tema er intrigen om at finde Kong Klaks sten, som angiveligt vil kunne bruges til at forsvare dansk som officielt EU-sprog. Et mord på en forsker, netop hjemkommet fra arkivøgning i Moskva, sætter handlingen i gang. Men videnskabsfolk og politi kan ikke enes om stens rolle ...

GRUNDFORSKNINGS- FONDENS MATEMATIK- CENTER OG MINISTERIET

FORSKERforum 112 og 113 har omtalt Grundforskningsfondens behandling af matematikansøgninger. I den anledning skal jeg kommentere forløbet samt påpege et forhold, som synes at have undsluppet omtale:

Ved ansøgningsrunden i 1996 til Danmarks Grundforskningsfond (DG) var der mulighed for at søge om centre i matematik. Der blev udarbejdet en ansøgning med udgangspunkt i Aarhus, men med betydelig deltagelse af medarbejdere ved universiteterne i Aalborg, Odense og København. En anden ansøgning havde de fleste aktiviteter ved Københavns Universitet og ved Danmarks Tekniske Universitet (DTU), men også medarbejdere ved andre universiteter deltog. Der var også andre ansøgninger i matematik, men de kom ikke videre til slutrunden, hvor der foretages international evaluering.

Ved den internationale evaluering blev 7 udenlandske referees bedt om at udtale sig om ansøgningerne. Nogle af udtalelserne var ufuldstændige, og de var af uensartet kvalitet. De kunne ikke udgøre et brugbart beslutningsgrundlag. Det var nødvendigt for DG at indhente supplerende oplysninger. Det skete ved at bede om en mundtlig uddybning fra to referees. Et gennemgående træk ved refereeudtalelserne var, at de fandt begge ansøgninger gode, og at de gerne havde set, at de var blevet samarbejdet til et projekt. Resultatet blev, at Ole Barndorff-Nielsen (OBN) blev anmodet om at udforme en ny ansøgning baseret på dele af forslaget fra Aarhus. Denne blev godkendt af DG i september 1997.

Herefter orienterede DG's direktør Peder Olesen Larsen (POL) gruppen bag den københavnske ansøgning, bl.a. professor Vagn Lundsgaard Hansen (VLH) fra DTU om baggrunden for DG's beslutning. Efter mødet udsendte gruppen et referat til en række kolleger uden POL's godkendelse. Det førte til en udveksling af e-mails mellem parterne, hvori bl.a. POL misbilligede det skete.

Habilitetssagen

I ansøgningen fra Aarhus blev det nævnt, at OBN ønskede at skrive en bog sammen med en af de 7 udenlandske referees (RG). I sommeren 97, efter at OBN var blevet anmodet om at lave en ny ansøgning og før dens godkendelse, gjorde VLH fonden opmærksom på, at der kunne foreligge inhabilitet for RG's vedkommende på grund af bogprojektet. Fondens bestyrelse var derfor opmærksom på planerne, da den endelige beslutning blev truffet.

I december 97 sendte VLH en klage til forskningsministeren over en af disse e-mails, som han opfattede som en trussel. I klagen omtaler han som en del af baggrunden behandlingen af habilitetsspørgsmålet, men han klager ikke direkte over det. Ikke desto mindre kaster man i Forskningsministeriet sig med stor iver ind i en behandling af habilitetssagen, medens den eventuelle trussel ikke interesserer dem. Den afvises i afgørelsen på

4 linier uden egentlig begrundelse. Det rejser nu et interessant spørgsmål: <em>Hvorfor ønsker Forskningsministeriet at dyrke denne sag?

Alle med nær tilknytning til det videnskabelige miljø vil vide, at vi bestandigt må afveje habilitet mod sagkyndighed. Det er hyppigt tilfældet ved nedsættelse af bedømmelsesudvalg ved stillingsbesættelser og antagelse af disputater. Antallet af eksperter inden for et givet område er så lille, at alle kender alle, og der samarbejdes på kryds og tværs internationalt. Det gælder ikke mindst for folk, der kan bruges som referees af DG. Det er derfor ikke muligt at føre en meget streng habilitetspolitik uden at sætte det saglige grundlag over styr.

I den foreliggende sag drejer det sig om et samarbejde om en bog. Det kræver ikke nævneværdige ressourcer, idet de kommende forfattere allerede får løn som professorer. Der kan højst blive behov for lidt rejsepenge,

som de uden problemer kan skaffe sig. Realiseringen af projektet er derfor på ingen måde afhængig af centrets etablering.

To af de øvrige referees er også omtalt i ansøgningen fra Aarhus. Det har VLH ikke gjort opmærksom på. Er det mon fordi de foretrak ansøgningen fra København? De internationale referees har en sådan status, at begge ansøgergrupper sikkert gerne ville inddrage dem i deres centre, hvis det var muligt. I den forstand kunne de alle erklæres inhabile. Bestyrelsesmedlemmerne i DG er alle del af forskningsmiljøet og kender problematikken. De har derfor vidst, at der ikke var meget substans i habilitetssagen.

Forskningsministeriets rolle

Det er en kendt sag, at Forskningsministeriet ønsker større indflydelse på DG's dispositioner. Ministeriet er tilsynsmyndighed for DG, dvs. ministeriet fører tilsyn med fonden for så vidt angår legaliteten af fondens beslutninger, men ministeriet har ingen indflydelse på anvendelsen af midlerne. Ministeriets ønske herom har været tydelig. I Universitetslæreren nr. 105, juni 1997 citeres Jytte Hilden for at ønske en koordinerende funktion i forbindelse med anvendelsen af forskningsmidlerne, der også omfatter DG's midler. I Universitetslæreren nr. 110, december 1997 citeres hun for at ønske, at halvdelen af fondens midler anvendes "inden for særligt prioriterede områder", der skal godkendes af forskningsministeren. Dette har hun/ministeriet ikke kunnet gennemføre. Derimod blev der gennemført en lovændring efter hvilken hun kunne afsætte POL som bestyrelsesformand for fonden. Samtidig blev et økonomisk problem for fonden løst midlertidigt.

Som begrundelse for at adskille hvervenerne som direktør og bestyrelsesformand er det anført, at det skulle være en usædvanlig sammenblanding af funktioner. Jeg vil gøre opmærksom på, at konstruktionen med "arbejdende bestyrelsesformænd" er det nor-

male i forskningsverdenen. Det gælder for rektorer, dekaner, institut- og studieledere ved universiteterne og de højere læreanstalter samt formændene for forskningsrådene. Hvis det er imod Forskningsministeriets generelle holdning, må der forestå en større revision af bl.a. Universitetsloven.

Det er nærliggende at se Forskningsministeriets iver efter at behandle habilitetssagen som et led i en magtkamp mellem ministeriet og DG's bestyrelse. Ved at give DG en "næse" for behandlingen af sagen har man kunnet bidrage til at underminere DG's autoritet. Sagen blev afsluttet af ministeriet d. 11. februar, uden at DG fik lejlighed til komme med en uddybende vurdering af sagen, jf. forvaltningslovens paragraf 21. Grunden hertil angives at være "at den manglende afslutning måtte skabe usikkerhed hos modtagerne af støtte fra fonden."

Det gjorde den rigtignok også, og vi er taknemmelige for at sagen fandt en hurtig afslutning. Dog kan man vel heller ikke udelukke, at en hurtig afslutning var belejlig for ministeriet, da afgørelsen om inhabilitet hviler på et spinkelt grundlag.

En række af Forskningsministeriets tiltag kan ses som bestræbelser på at få større politisk kontrol med forskningen. Det gælder f.eks. også etableringen af det nye Forskningsforum, som får overført kontrollen med en stor del af forskningsrådenes midler (Se UNIVERSITETS-læreren nr. 108, oktober 1997).

DG's uafhængighed er en torn i øjet på ministeriet. DG's bestyrelse gør sig umage for at leve op til fondens formål om at støtte grundforskningen på baggrund af kvalitet. Enhver nok så lille fodfejl fra DG's side vil blive udnyttet af ministeriet indtil DG giver sig. Det sker senest i år 2006, når DG får brug for kapitaltilførsel.

Instituteder Hans Anton Salomonsen, Institut for Matematisk Fag, Aarhus Universitet

KONTROL AF ARBEJDSSTID?

Arbejdstidskontrol: Forskel på universitet og sektorforskning

Er vi parate til at acceptere kontrol af forskningstiden på universitetet, spørger Forskerforum. Birgit Jæger, DJØF, er tilsyneladende ikke i tvivl: universitetsforskere arbejder i gennemsnit 8 timer mere om ugen, end vi får løn for; hvis vi skal have betaling for det merarbejde, vil arbejdsgiveren forlange arbejdstidskontrol; det er noget, man allerede har på en del sektorforskningsinstitutioner; altså må det også være spiseligt for os.

Jeg er helt uenig, og jeg synes, det er forkert at sætte et gørlighedsargument foran det principielle, at fagforeningens opgave er at forsvare og udbygge medlemmernes goder i henseende til løn- og arbejdsvilkår. At fagforeningerne i stigende grad inddrages i systemets administration, jvf. den nye overenskomsts individualiserede tillægsstruktur, må ikke få os til at glemme deres etiske og politiske grundopgave. Frihed til at gestalte arbejdstiden selvstændigt er et af de ikke alt for mange goder, vi har, og må forsvares.

Det er klart, at man kan kontrollere hvad som helst, også forskningen, ned i mindste detalje. Det kræver bare et tilsvarende kontrolapparat, altså bureaukrati. Men administrationens vækst på bekostning af det skabende arbejde er en af de værste marer, der rider vore dages forsknings- og universitetsverden. Det er ikke mere administration, men mere frirum for den kreative proces, der er brug for, hvis nedgangstendensen i dansk forskning skal vendes.

Det er forskerne selv og vores fagforeninger, der må forsvare forskningens frihed og det frirum, den behøver for at udfolde sig. Fra ministerier, direktorater og universitetsforvaltninger kan vi beklageligvis kun forvente rygmarsvsagtige reaktioner om mere og mere detaljeret kontrol, hvormed de især mener kvantitativ, let målelig - altså administrationsvenlig - kontrol. I deres verden hersker fordismens rationaliseringsforestillinger fortsat—paradoksalt nok, i en tid

hvor det private erhvervsliv er godt på vej over i et postindustrielt paradigme.

I det paradigme indgår tillid til medarbejdernes engagement, ansvarlighed og faglige stolthed på en helt anden måde end i Fords, Taylors og Lenins (!) storindustrielle model. Men dette nye holdningssæt er allerede en naturlig del af en universitetsforskners selvforståelse, det viser det faktum, at vi i gennemsnit arbejder 22 % mere, end vi får betalt for. Det skal altså ikke først opelkes eller implanteres fra en eller anden administrations eller ledelses side. Derimod kan det hurtigt ødelægges af mistillid og kontrolmentalitet: "Skal vi behandles som lønarbejdere i en industri, så lad os opføre os som sådanne og skaffe os faglig tilfredsstillelse i fritiden istedet." Det er vel for pokker ikke den vej, vi skal!

Der er imidlertid noget endnu mere principielt på spil: selve det humboldtske universitetsprincip—at forskningen drives af forskernes erkendelsesinteresse, at den er anarkisk og kreativ og kun kan udfolde sig i frihed, og at universitetet derfor må være autonomt i forhold til ideologiske og politiske magthavere. Det betyder, at staten - fordi den har brug for, at der skabes viden på højeste niveau - må give penge til universiteterne uden at stille de krav om produkt- og produktivitetskontrol, som den f.eks. gør til kollektiv trafik. Universiteternes ressourcer må gives i tillid til, at anarki er produktivt, at universiteterne udmærket kan styre sig selv, og at det er langt stærkere motivationsfaktorer end kontrol og målrettedhed, der styrer forskerne, nemlig erkendelsesinteresse og faglig ære.

Her er der - så meget vores hverdag end ligner hinanden, hvis man hakker den op i enkelte dele, som en tidsstudiemand gør - en fundamental forskel mellem universitetet og den aftagerafhængige, anvendelsesorienterede sektorforskning. Derfor, Birgit Jæger, duer det ikke at overføre modeller fra sektorforskningen til universitetet!

Mit forslag til afhjælpning af det ubetalte merarbejdes problem er meget mere enkelt. Det består af to elementer:

- 1) Lad os få den gamle norm for VIP-arbejdets fordeling på lektor- og professorniveau tilbage: 50 % undervisning, 40 % forskning, 10 % administration. Eller den ældre, bedre 45-45-10 norm, som giver den principielt vigtige ligevægt mellem undervisning og forskning. Visse fakulteter har en UFA-norm i deres lokalaftaler, men lad os få den ind i overenskomsten som generelt princip.
- 2) Lad os få grundlønnen hævet så meget, at den giver kompensation for den længere arbejdstid, som universitetslærere aht. den faglige ansvarlighed ikke føler at kunne give afkald på. En generel lønforhøjelse på ca. 22 % løser problemet.

Der vil være mange fordele for både forskerne, universiteterne og samfundet ved denne løsning, bl.a. at det bliver lidt mere attraktivt at være forsker og dermed lettere at rekruttere nye til en løbebane, som vi i øjeblikket har vanskeligt ved at motivere unge i småbørnsforældrealderen til.

Men hvad så med Doven-Lars og Henrik Nulforsker, vil nogen indvende, skal de også have mere i løn? Vi kender dem allesammen og ved, at de kan ødelægge meget på det enkelte institut. Men de er trods alt undtagelser fra reglen om universitetsforskernes høje motivation og arbejdsetik. Mon ikke de evalueringsprocedurer, der er etableret de senere år, sammen med den skærpede internationale konkurrence vil få has på de fleste—eller måske skubbe dem igang igen? Og i den store sammenhæng tæller de trods alt ikke mere end fem drukkåse på en margarinesfabrik.

Hvor skal pengene komme fra, vil arbejdsgiversiden sikkert sige. Ja, for det første er der millioner at spare ved ikke at stable endnu et kontrolapparat på benene. For det andet går det knaldgodt for

Er universitetslærere parate til at acceptere kontrol af arbejdstiden? Og hvis der skal være kontrol: Hvilken form skal kontrollen så have, lød redaktør Birgit Jægers provokerende spørgsmål i sidste nummer.

Hun konstaterede, at så længe der ikke er en eller anden kontrol af arbejdstiden, så bliver der leveret en mængde ubetalt overarbejde, fordi universitetslærere - som de eneste - ikke har ret til at få betaling for overarbejde. Derfor må medlemmerne nøje overveje, om de vil acceptere kontrol af arbejdstiden og dermed se frem til at få de samme regler for for merarbejde, som andre områder, fx sektorforskningen.

dansk økonomi for tiden, så hvis ikke der skulle være råd til at forbedre universiteternes vilkår nu, hvornår så? De penge, samfundet bruger på forskning og højere uddannelse, får vi på både kort og langt sigt mere ud af, end dem, der gives ud til den forbrugsfest, der nu er igang ude i de små hjem.

Lektor THERKEL STRÆDE, DM-tillidsmand ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Odense Universitet

jø

12 KVADRATMETER

- har været normen pr. VIP-kontor siden begyndelsen af 70'erne. Og sådan bliver det også på det nye Ørestads-universitet

Et skrivebord, en skrivebordsstol, et PC-bord, en reol og eventuelt en stol til en gæst. Sådan ser en heltids-VIP'ers standardkontor ud. Sådan har det været, siden KU-Amagers discountbyggeri bygget for år 25 år siden. Og sådan bliver normen også på det nye Ørestads-universitet for KU's humaniora.

Normen hedder 12 kvm. og den kontorstørrelse er baseret på modul-opbygning, hvor kontorerne enten kan være 12 eller 16 kvadratmeter. Det nuværende kontor på KU-Amager er således en tarm på 2.40 x 4.20 (se foto), mens nybyggeriet kommer til at bestå af mere regulære rum på 3 x 4 meter – hvilket er den eneste forbedring i forhold til i dag.

Der er i dag nogen variation i kontorstørrelsen på KU-humaniora. Nogle kontorer på Nordisk Filologi og enkelte på engelsk er et større modul på 16 kvm. Og de planlagte 12 kvadratmeter er da også en forringelse i forhold til de 16 kvm. som mange lærerne på historie har i dag. Folkeviddet fortæller, at faget gennemtvang større kontorer på KU-Amager ved ellers at nægte flytning fra meget store kontorer i Københavns centrum...

I det nye Ørestadsuniversitet har hvert fag fået tildelt et antal kvadratmeter, som afspejler antallet af fastansatte VIP'ere, studenterbestand m.m. Prodekan Thorkil Damsgaard Olsen fortæller, at institutterne får stor mulighed for selv at disponere over de tildelte kvadratmeter til kontorer, gang, fællesarealer, te-køkken, arkiver, studenterfaciliteter, mødelokaler m.v.:

"Fra fakultetets side har vi ingen forestillinger om, at vi skal detailstyre. Hvis de enkelte fag vil lave større kontorer er det deres sag; de må bare gøre sig klart, at

det går fra deres totalramme. Og hvis et institut siger, at de vil have et kontorlandskab uden vægge, så er det deres sag ..."

Forskel mellem hovedområderne.

Planlægningsnormen for et humaniora-kontor er 12 kvm. Der er imidlertid forskel på arealnormen på humaniora og naturvidenskab, og det forbavsende er – på trods af at normerne stammer fra begyndelsen af 70'erne – at de groft sagt passer til dagens situation: Fag med mange studenter (humaniora og samfundsvidenskab) får få kvadratmeter pr. student, men fag med få studenter (naturvidenskab) har mange kvadratmeter pr. student.

Forskellen anskueliggøres igennem **"arealnormer"** for det studenterbaserede totalareal ("bruttoareal pr. studerende"): 13 kvm på humaniora, 25 kvm. på medicin og 57 kvm. på de matematisk-naturvidenskabelige og de tekniske uddannelser. Det er normer fra 1971 (*Planlægningsrådet for de videregående uddannelsers udbygning, april 1971*), og de afspejler "særligt arealkrævende undervisningslaboratorier" contra "mindre arealkrævende læse- eller studiepladser".

Der er tale om generelle planlægningsnormer, og der skal gøres opmærksom på, at disse normer ikke automatisk gør naturvidenskabernes VIP-kontorer større. Men de naturvidenskabelige VIP'ere på HC Ørsted-institutet – som er bygget for 20 år siden – har faktisk kontorer på 15 kvm...

Dekanen: Hvor skal der vejledes?

Forskningsministeriets Byggedirektorat har angiveligt ikke mødt "væsentlig kritik" af 12 kvm.-normen. Byggedirektoratet

Et typisk VIP-kontor på Københavns Universitet - Amager

siger, at "kontorstørrelsen er vel-belyst gennem en række indretningsforlag og udformninger".

KUA's prodekan Damsgaard stiller dog gerne op med kritik: "12 kvm. er måske nok til at have skrivebord, PC'er, bogreoler samt en enkelt stol. Men der er ikke mulighed for at vejlede flere studenter..." , siger han, men Byggedirektoratet henviser til, at vejledning må klares i møde- og seminarrum, fx som på Handelshøjskolen i København, hvor der er udlagt 2 rum hertil pr. 10-12 lærere ...

Siden byggenormerne blev fastlagt i 1971 er PC'eren kommet til, men Byggedirektoratet mener ikke, at det ændrer normen: Normale PC'ere fylder ikke væsentligt og svarer til tidligere tiders skrivemaskiner mv., lyder svaret.

12.000 kr. pr. kvm

Byggedirektoratet har endelig en kold og kontant argumentation – med Finansministeriets pistol i

nakken - , at det vil blive dyrt at udvide VIP-kontorerne til 16 kvm. Det vil koste 25 mio. kr. ekstra eller 50.000 kr. pr. kontor eller 12.000 kr. pr. kvadratmeter.

Disse penge kan prioriteres bedre på andre anlægsinvesteringer, fx løse pladsproblemer for studerende, arbejdsmiljøet m.m. forklarer Byggedirektoratet for FORSKERforum. Prodekan Damsgaard kalder det en dårlig ide at spare 25 mio. kr på den konto:

"Det er ikke en overbevisende argumentation, at det vil koste 50.000 kr. ekstra for at få 4 ekstra kvadratmeter til en lærer, som jo skal arbejde der i 25 år. Det vil koste 2.000 kr. om året i lærerens arbejdsliv, hvilket vel ikke er uremeligt set over de mange år ..."

Prodekanen regner med, at de første VIP'ere sidder i nye kontorer i Ørestaden i sommeren 2001.